

Беларускае
Шуманаўскае таварыства
Польскі фонд
Рабера Шумана

Еўрапейскі Саюз: што гэта такое?

Кароткі інфарматор
Пад рэдакцыяй Ігара Лялькова

**Беларускае
Шуманаўскае таварыства
Польскі фонд
Рабера Шумана**

Еўрапейскі Саюз: што гэта такое?

Кароткі інфарматар

Пад рэдакцыяй Ігара Лялькова

**Мінск - Варшава
2004**

© Беларускае Шуманаўскае таварыства;
Польскі фонд імя Рабера Шумана, 2004

Аўтары:

У. Белавусаў,
А. Лагвінец,
Ю. Ліхтаровіч,
І. Лялькоў

Карэктар Г. Рабянкова

Праект вокладкі: Ганка Міляновіч

ISBN 83-88752-95-2

Вёрстка: Nowy Dziennik Sp z o. o., 00-660 Warszawa, Lwowska 11/1
Друк: Stardruk, 00-660 Warszawa, Lwowska 11/29

Публікацыя зроблена ў рамках праграмы
Польскага фонду імя Рабера Шумана
«Партнёрства для Еўропы. Еўрапейскі дыялог:
Польшча — Беларусь»

Выданне кнігі ажыццяўлялася пры падтрымцы:

Konrad
-Adenauer-
Stiftung

Праект быў дафінансаваны са сродкаў праграмы Польска-амерыканскага фонду свабоды «Перамены ў рэгіёне» (RITA), якую адмініструе Фонд «Адукацыя для дэмакратыі»

Ад рэдактара

Мэта гэтага *Інфарматара* — даць магчымасць зацікаўленаму чытачу скласці сваё ўласнае ўяўленне аб галоўнай палітычнай і эканамічнай сіле на нашым кантыненце — Еўрапейскім Саюзе. Дзеля таго, каб з новым заходнім суседам Беларусі магло пазнаёміцца больш шырокае кола людзей, аўтары імкнуліся апісваць нават самыя складаныя інстытуцыі і механізмы функцыянавання ЕС максімальна прастаю моваю. Ці атрымалася ў іх гэта — судзіць нашаму чытачу.

Таксама часткова дзеля спрашчэння асноўная ўвага ў *Інфарматары* надаецца гісторыка-палітычным, а не гаспадарчым аспектам існавання Еўрасаюза. Гэта — свядомы канцептуальны выбар аўтарскага калектыву. Насуперак распаўсюджанай думцы мы лічым, што Еўрапейскі Саюз — гэта ў першаю чаргу палітычная і культурная, а не эканамічная супольнасць. Менавіта так яго бачылі «бацькі-заснавальнікі» Аб'яднанай Еўропы (Р. Шуман, К. Адэнаўэр, Ж. Манэ і інш.), і менавіта так яго варта ўспрымаць і нам.

Эканамічныя поспехі ЕС — агульнавядомыя. Пра інструменты і механізмы іх дасягнення ўжо напісана і будзе яшчэ напісана шмат. Задачай нашага аўтарскага калектыву было паказаць тыя інстытуцыянальныя і праўныя падставы, без якіх не быў бы магчымы гаспадарчы росквіт у той частцы свету, якая 60 гадоў таму літаральна ляжала ў руінах. Ці ёсьць у гэтым які-небудзь урок для Беларусі? Няхай таксама судзіць той, хто цяпер трymае ў руках гэты плён нашай сумеснай працы.

Гісторыя Еўрапейскага Саюза

Далёка ня кожны, хто з захапленнем глядзіць на сённяшнюю стабільнасць і заможнасць еўрапейскіх краінаў, узгадвае прычыны, якія падштурхнулі еўрапейцаў да аб'яднання. Між тым, памяць пра пачаткі будаўніцтва Адзінай Еўропы з'яўляецца важным элементам агульнаеўрапейскай свядомасці.

Нагадаем, што пасля Другой сусветнай вайны еўрапейскія вялікія дзяржавы, такія, як Францыя, Вялікабрытанія альбо Германія, страцілі свой уплыў і значэнне на міжнароднай арэне. Яны саступілі іх двум новым звышдзяржавам — ЗША і СССР. Еўрапейскія гаспадаркі, разбураныя вайною, патрабавалі інвестыцыяў і міру дзеля адбудовы. Разам з тым, прычыны вайны ба-чыліся перадусім у нацыяналістычным асяплененні і няздольнасці асобных дзяржаваў да кампрамісу. У атмасферы першых паваеных гадоў вельмі неабходны быў грунт для новага паразумення. Такім грунтам сталася ідэя «аб'яднанай Еўропы». Яна ўспрымалася як альтэрнатыва былому даваеннаму парадку, угрунтаванаму на канкурэнцыі паміж асобнымі дзяржавамі, як магчымасць стварыць супольнасць новага кшталту, якая мінімізавала б пагрозу ўнутрыеўрапейскай вайны і забяспечвала б абарону перад пагрозай знешніяй экспансіі. Апрача гэтага, еўрапейцам, якія перажылі абмежаванні ваенных гадоў, накладзеныя на права і свабоды грамадзянаў, будучая адзінай еўрапейскай прастора ўяўлялася гарантый вольнага руху асобаў, поглядаў, інфармацый, а таксама прадукцыі ды капіталу. Адначасова, аб'яднанне несла надзею на павышэнне эканамічнага дабрабыту і палітычнай вагі на міжнароднай арэне.

Галоўнай перашкодай на шляху да аб'яднання еўрапейскіх краінаў было ў той час нявырашанае нямецкае пытанне. Яно

вынікала з падзеленасці Германіі на некалькі акупацыйных зонаў, з нязгоды паміж саюznікамі-пераможцамі што да памераў рэпарацыяў, дэмілітарызацыі краіны і правядзення яе межаў — як на ўсходзе, так і на захадзе. І ў гэтай сітуацыі ў маі 1950 года з'яўляецца мемарандум, агучаны міністрами замежных спраў Францыі Рабэртам Шуманам. Гэты план, які пазней атрымаў назыву «плана Шумана», прыпапоўваў засяродзіцца на «рэалізацыі канкрэтных супольных праектаў і ствараць салідарнасць спраў». Асноўнай мэтай гэтага плана было спыненне адвечнага суперніцтва паміж Францыяй і Германіяй.

Дэкларацыя Рабера Шумана ад 9 мая 1950 (вытрымкі)

Еўропа не паўстане за адзін момант і ў якасці пабудовы зверху, яна паўстане ў выніку канкрэтных дзеянняў, што створаць пачуццё «салідарнасці спраў». Дабро еўрапейскіх народаў вымагае, каб адвечнае супрацьстаянне Францыі і Германіі было спыненае. [...] Французскі ўрад прыпапануе перадаць усю сукупнасць франка-нямецкай вытворчасці вуглю і сталі пад агульнае Вярхоўнае Кіраўніцтва арганізацыі, адчыненай да ўдзелу іншых краінаў Еўропы. [...]

Салідарнасць праз вытворчасць, якая паўстане такім чынам, створыць сітуацыю, калі вайна паміж Францыяй і Германіяй будзе не толькі немажлівай, але і матэрыяльна немагчымай. Стварэнне такога магутнага прамысловага саюза, адкрытага для далучэння ўсіх іншых ахвотных краінаў, які будзе забяспечваць на роўных умовах усе краіны-ўдзельніцы асноўнымі элементамі прамысловай вытворчасці, заложыць сапраўдны фундамент іх эканамічнай інтэграцыі.

Праз аб'яднанне вытворчасці і стварэнне новага Вярхоўнага Кіраўніцтва, рашэнні якога будуть абавязковымі для выканання ў Францыі, Германіі і краінах, якія далучацца да гэтага Саюза, адбудзеца рэалізацыя першых канкрэтных кроکаў у кірунку да еўрапейскай федэрацыі, без якой немагчыма захаваць мір.

Рэалізацыя «плана Шумана» сталася першым крокам на шляху да Еўрапейскага Саюза. У 1951 годзе ў Парыжы Заходняя Германія, Францыя, Італія, Бельгія, Нідэрланды і Люксембург падпісалі дагавор аб стварэнні Еўрапейскай супольнасці вугалю і

сталі. ECBC была першай еўрапейскай арганізацыяй, якая мела рэальную ўладу і наднацыянальныя інстытуты кіравання. Дамова аб стварэнні ECBC — гэта той фундамент, на якім паўстаў сённяшні Еўрапейскі Саюз.

Няўдалыя спробы паглыблення палітычнай і вайсковай інтэграцыі ў 1952 — 1954 гадах часова прыпынілі працэс аб'яднання кантынента, што выразілася ў паразе ідэі стварэння Еўрапейскай абарончай супольнасці. Наступная спроба пайсці далей адбылася ў пачатку чэрвеня 1955 года, калі міністры замежных спраў шасці краінаў ECBC началі абмеркаванне магчымасцяў аднаўлення інтэграцыйнага працэсу. Гэтым разам ініцыятыву ўзялі на сябе ўрады Бельгіі і Нідэрландаў, якія прапанавалі стварыць агульны рынак. Адначасова Францыя выступіла з пропановай стварэння Еўрапейскай супольнасці атамнай энергіі. Прэзідэнт распрацоўкі гэтых праектаў і перамоваў па ім цягнуўся калім двух гадоў. 25 сакавіка 1957 года ў Рыме адбылося падпісанне двух дагавораў: аб стварэнні Еўрапейскай эканамічнай супольнасці (ЕЭС) і Еўрапейскай супольнасці атамнай энергіі (Еўраатам). Гэтыя дамовы падпісалі шэсць дзяржаваў-удзельніцаў ECBC.

Галоўным наступствам сакавіцкіх падзеяў 1957 года сталася стварэнне ўмоваў для паўстання Унутранага рынку, які абаўпіраўся на так званыя «чатыры свабоды» — вольнае перамяшчэнне тавараў, паслугаў, асобаў і капіталу паміж дзяржавамі-удзельніцамі. Стварэнне адразу дзвюх структураў — ЕЭС і Еўраатама — у дадатак да ECBC тлумачылася неабходнасцю «падзелу кампетэнцыі», каб мінімізаваць у будучым рызыку распаду. Еўраатам павінен быў збудаваць «ядзерную Еўропу» і забяспечыць саюз энергарэурсамі. ЕЭС мусіла аўтадаць усю вытворчасць і перамяшчэнне тавараў (апрача вытворчасці вуглю і сталі, якая рэгулявалася ранейшай дамовай) у адзіны еўрапейскі рынак.

Паспяховасць працэсу аўтадація шасці краінаў паўплывала на рашэнне Даніі, Ірландыі і Вялікабрытаніі далучыцца да Еўрапейскіх супольнасцяў. Адбылося гэта ў 1973 годзе. Адначасова з тэрытарыяльным пашырэннем было прынятае рашэнне

пашырыць сферу дзеяння агульнаеўрапейскіх органаў. З гэтага часу яны пачалі займацца, поруч з нацыянальнымі органамі, сацыяльнай палітыкай, палітыкай рэгіянальнага развіцця і аховай навакольнага асяроддзя. Дадатковым крокам у гэтым кірунку было стварэнне Еўрапейскага фонду рэгіянальнага развіцця ў 1975 годзе. У 1980-я гады, разам з пашырэннем ЕС на Поўдзень (у 1981 годзе далучылася Грэцыя, а ў 1985-м – Партугалія і Іспанія), адбыліся сур'ёзныя змены ў канфігурацыі Супольнасці. Калі да гэтага часу шмат увагі надавалася геаграфічнаму аб'яднанню Еўропы, то цяпер на першы план выйшла жаданне забяспечыць эканамічную моц і гаспадарчае адзінства ЕС. У выніку дайшло да чарговага этапу паглыблення інтэграцыі. Гэта адбылося ў 1986 годзе разам з падпісаннем Адзінага еўрапейскага акта, які змяніў і дапоўніў даагаворы аб ECSC, EЭC і Еўратаме. Асноўнымі наступствамі прыняцця гэтага акта сталіся заканчэнне фармавання адзінага еўрапейскага рынку ў 1992 годзе, узмацненне ролі Еўрапейскага Парламента (прадстаўнічы орган ЕС), новая спрошчаная працэдура прыняцця рашэнняў на агульнаеўрапейскім узроўні, зліццё разнародных еўрапейскіх арганізацый у адну структуру.

7 лютага 1992 года ў голандскім горадзе Маастрыхт быў падпісаны дааговор аб стварэнні Еўрапейскага Саюза. У ім былі акрэсленыя асноўныя напрамкі і графік пераходу да эканамічнага і грашовага саюза. У кампетэнцыю еўрапейскіх органаў увайшло вызначэнне прынцыпаў агульнай палітыкі ў галіне адукациі, аховы здароўя, культуры, трансеўрапейскіх сетак камунікацыі і абароны правоў спажыўцу. Дзяржавы – удзельніцы ЕС узялі на сябе абязязак праводзіць супольную замежную палітыку і палітыку бяспекі. Увядзеннем працэдуры сумесных рашэнняў былі пашыраныя і ўзмоцненыя паўнамоцтвы Еўрапейскага Парламента. Было таксама ўведзенае грамадзянства ЕС.

У міжчассі да Еўрапейскага Саюза далучыліся новыя дзяржавы-удзельніцы: Аўстрыя, Фінляндыя і Швецыя (1994 г.).

Наступным этапам інтэграцыі стала падпісанне ў каstryчніку 1997 года Амстэрдамскага дааговору. У дааговоры вызначаўся

Гісторыя Еўрапейскага Саюза

парадак галасавання ў Еўрапейскай Радзе, а лічба членаў Еўрапейскай Камісіі і еўрадэпутатаў была ўзялежненая ад пашырэння ЕС. Узмацніўся палітычны контроль з боку Еўрапейскага Парламента над Камісіяй, узрасла роля Суда Еўрапейскага Саюза. У галіне супольнай замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі ЕС атрымаў новы інструмент дзеяння — так званыя «агульныя стратэгіі», у якіх акрэсліваюцца мэты замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі. Амстэрдамскі дагавор пачаў дзеянічаць з 1 мая 1999 года.

Пераломнай датай у працэсе паглыблення еўрапейскай інтэграцыі мусіць быць прызнана 1 студзеня 1999 года. У гэты дзень была ўведзена агульная еўрапейская грашовая адзінка — еўра. На сённяшні дзень часткамі «абшару еўра» з'яўляюцца 12 дзяржаваў-удзельніцаў: Францыя, Германія, Італія, Бельгія, Нідэрланды, Люксембург, Ірландыя, Іспанія, Партугалія, Фінляндыя, Аўстрыя і Грэцыя. Па-за «абшарам еўра» засталіся Вялікабрытанія, Швецыя, Данія.

У лютым 2000 года пачалася міжурадавая канферэнцыя, мэтай якой было ўзгадненне рэформаў інстытутаў ЕС і механізмаў прыняцця рашэнняў у святле будучага пашырэння на ўсход. Яе вынікі былі запісаныя ў дагаворы, прынятых на снежаньскай сутрэчы на вышэйшым узроўні ў Ніцы (Ніцкі дагавор). Лідэры Пятнаццаткі вырашылі, што «ад моманту ўваходжання ў моц Ніцкага дагавору Саюз будзе гатовы бачыць у сваіх шэрагах новыя дзяржавы, калі яны дакажуць сваю здольнасць да выканання абавязкаў, што вынікаюць з сяброўства ў ЕС». Была зацверджана рэформа Рады Міністраў (з павелічэннем у будучыні на 12 дзяржаваў), Еўрапейскага Парламента і Камісіі. Таксама адбылося прыняцце Хартыі асноўных правоў ЕС — дзе зафіксаваны фундаментальныя права чалавека і грамадзянскія свабоды.

У снежні 2002 года, падчас сутрэчы на вышэйшым узроўні ў Капенгагене, было прынятае рашэнне аб пашырэнні Еўрапейскага Саюза на ўсход і далучэнні новых краінаў-удзельніц. Будучыя новыя сябры ЕС — гэта 10 краінаў Цэнтральнай Еўропы, Міжземнамор'я і Балтыі: Польшча, Чэхія, Славакія, Венгрыя, Славенія, Мальта, Кіпр, Літва, Латвія, Эстонія.

Праўны фундамент Еўрапейскага Саюза

Парыжскі дагавор

Дагавор пра стварэнне ЕСВС (Еўрапейская супольнасць вугалю і сталі), падпісаны 18.04.1951 г. у Парыжы, пачаў дзея-нічаць з 23 ліпеня 1952 года. Падпісантамі былі шэсць дзяржа-ваў: Францыя, ФРГ, Італія, Бельгія, Нідэрланды, Люксембург.

Для нагляду за выкананнем палажэнняў дагавору быў ство-раны наддзяржаўны інстытут – Вярхоўнае Кірауніцтва (з 1967 года – Камісія Еўрапейскіх супольнасцяў).

Рымскі дагавор

Дагавор пра стварэнне Еўрапейскай эканамічнай суполь-насці, а таксама Еўрапейскай супольнасці атамнай энергii быў падпісаны 25 сакавіка 1957 года ў Рыме шасцю дзяржавамi-ўдзельніцамi ECBC. Дагавор пра ЕЭС набраў сілы 1 студзеня 1958 года пасля ратыфікацыі яго парламентамi дзяржа-ваў-ўдзельніцаў (Францыя, ФРГ, Італія, Бельгія, Нідэрланды, Люксембург). 1 ліпеня 1968 года ў рамках ЕЭС створаны мытны саюз (адмененыя мытныя пошліны ва ўзаемным гандлі і ўве-дзены агульны тарыф у адносінах да трэціх краінаў). Разам з да-гаворам пра ЕЭС у Рыме паміж тымi самымi дзяржавамi быў заключаны дагавор пра стварэнне трэцій супольнасці – Еўрапейскай супольнасці атамнай энергii (Еўраатам). Набраў сілы 1 студзеня 1958 года.

Адзіны еўрапейскі акт

Адзіны еўрапейскі акт з'яўляецца абноўленай версіяй Рымскага дагавору. Ухвалены падчас урадавай канферэнцыі ў

Люксембургу і Брусэлі (09.09.1985 – 27.01.1986). Змяніў і да-поўніў тры статутныя дагаворы: аб ЕСВС (1951), ЕЭС (1957) і Еўраатаме (1957). Пагадненне пачало дзеянічаць з 1 ліпеня 1987 года. Падпісанты Адзінага еўрапейскага акта (Бельгія, Вялікабрытанія, Іспанія, Грэцыя, Данія, Ірландыя, Італія, Люксембург, Нідэрланды, Партугалія, Францыя і ФРГ) абавязаліся стварыць «адзіны еўрапейскі рынак» да 31 снежня 1992 года. У Акце ўнутраны рынак акрэслены як «абшар без унутраных межаў, на якім забяспечваецца вольнае перамяшчэнне тавараў, асобаў, паслугай і капіталу».

Маастрыхці дагавор (дагавор пра Еўрапейскі Саюз)

Дагавор пра стварэнне Еўрапейскага Саюза быў падпісаны ў Маастрыхце 7 лютага 1992 года, набыў моц 1 лістапада 1993 года (пасля прыняцця актаў ратыфікацыі дзяржавамі-ўдзельнікамі). Падпісантамі былі: Бельгія, Вялікабрытанія, Іспанія, Грэцыя, Данія, Ірландыя, Італія, Люксембург, Нідэрланды, Партугалія, Францыя і ФРГ.

Мэты дагавору:

- стварэнне абшару без унутраных межаў,
- узмацненне эканамічнай і сацыяльнай узаемападтрымкі,
- утварэнне эканамічнага і грошовага саюза і ўядзенне агульной валюты,
- пацвярджэнне існавання ЕС як асобнага суб'екта міжнароднай палітыкі,
- рэалізацыя агульной замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі,
- узмацненне аховы правоў і інтарэсаў грамадзянаў дзяржаваў-удзельніцаў (уядзенне грамадзянства Саюза),
- развіццё супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў.

Дагаворам быў створаны Еўрапейскі Саюз, які абапіраўся на Еўрапейскую супольнасці, дапоўненны новымі супольнымі палітыкамі: фінансава-еканамічны саюз, супольная замежная палітыка і палітыка бяспекі, супрацоўніцтва ў галіне ўнутранай

бяспекі і юстыцыі (так званыя «тры апірышчы» Еўрапейскага Саюза).

Таксама была рацыяналізаваная інстытуцыйная архітэктура ЕС: Еўрапейская Рада, Рада Еўрапейскага Саюза (раней – Рада Міністраў), Еўрапейская Камісія (раней – Камісія Еўрапейскіх супольнасцяў), Еўрапейскі Парламент, а таксама Суд ЕС і Еўрапейская Кантрольная Палата (Рэвізійны Суд), якія застаюцца судамі вышэйшай інстанцыі Еўрапейскіх супольнасцяў.

Амстэрдамскі дагавор

Амстэрдамскі дагавор быў падпісаны дзяржавамі-ўдзельніцамі Еўрапейскага Саюза 2 кастрычніка 1997 года ў Амстэрдаме. Ён дапаўняў і уводзіў папраўкі ў Маастрыхцкі дагавор, Рымскія дагаворы, а таксама іншыя падставовыя акты Супольнасці. Дагавор падпісалі: Аўстрыя, Бельгія, Вялікабрытанія, Іспанія, Грэцыя, Данія, Ірландыя, Італія, Люксембург, Нідэрланды, Партугалія, Фінляндыя, Францыя, ФРГ і Швецыя. Дагаворам узмоцнены федэратыўныя характеристары Еўрапейскага Саюза. Было прадугледжанае ўзмацненне ролі Еўрапейскага Парламента, а таксама стварэнне пасады прадстаўніка па справах замежнай палітыкі. Узмоцненныя паўнамоцтвы Брусэля ў галіне візавай, міграцыйнай палітыкі, у справах уцекачоў, супрацоўніцтва паліцыяй і органаў юстыцыі.

Ніцкі дагавор

Мэтаю міжурадавай канферэнцыі, якая распачала працу 14 лютага 2000 года, было ўзгадненне інстытуцыйных рэформаў, неабходных для будучага пашырэння ЭЗ і не прынятых у Амстэрдаме ў 1997 годзе. Трыма найважнейшымі проблемамі гэтага кшталту былі прызнаныя:

- падзел галасоў у Радзе ЕС і сістэма прыняцця рашэнняў кваліфікаванай большасцю галасоў,
- склад Еўрапейскай Камісіі (колькасць камісараў),

Праўны фундамент Еўрапейскага Саюза

- вызначэнне сфераў палітыкі, дзе рашэнні маюць прымацца кваліфікаванай большасцю галасоў.

Канферэнцыя прывяла да падпісання новага дагавору падчас спаткання Еўрапейскай Рады ў Ніцы, уnoch з 10 на 11 снежня 2000 года. Палажэнні Ніцкага дагавору былі афіцыйна прызнаныя ў якасці дастатковых для пачатку працэсу пашырэння Саюза. Ніцкі дагавор быў падпісаны дзяржавамі-ўдзельніцамі, а потым пададзены на ратыфікацыю як у нацыянальных парламентах, так і ў Еўрапейскім Парламенце. У снежні 2002 года на Капенгагенскім саміце Еўрапейскі Саюз выказаў гатовасць да будучага пашырэння.

Палітычны лад Еўрапейскага Саюза

Еўрапейскі Саюз не з'яўляеца новай дзяржавай, якая прыйшла на змену існуючым. Разам з тым, яго нельга парайнаць ні з якой з сучасных міжнародных арганізацыяў. Дзяржавы, што ўдзельнічаюць у гэтым саюзе, перадаюць частку свайго суверэнітэту саюзным наддзяржаўным інстытутам, якія бароняць інтэрэсы ўсяго Саюза. Усе працэдуры і рашэнні органаў ЕС абапіраюцца на дамовы, падпісаныя і ратыфікаўаныя дзяржавамі-удзельніцамі.

Паводле дагавору аб ЕС асноўнымі мэтамі Еўрапейскага Саюза з'яўляюцца:

- Распаўсюджванне гаспадарчага і сацыяльнага дабрабыту. Дасягаецца праз агульны ўнутраны рынак, адзіную валюту, агульную палітыку працаўладкавання, развіцця рэгіёнаў, аховы навакольнага асяроддзя.
- Дасягненне моцнай пазіцыі ЕС на міжнароднай арэне. Дасягаецца праз супрацоўніцтва ў галіне агульнай замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі.
- Увядзенне еўрапейскага грамадзянства. Уключае ў сябе наданне грамадзянам ЕС права вольнага перамяшчэння ў межах Саюза, а таксама надзяленне іх іншымі супольнымі грамадзянскімі і палітычнымі правамі.
- Пабудова прасторы свабоды, бяспекі і справядлівасці. Дасягаецца праз супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў.

1. Кіраўнічыя органы ЕС

Згодна з Маастрыхцкім дагаворам (1992) быў створаны адзіны інстытуцыйны фармат для Еўрасаюза, які складаўся з

Еўрапейскай Рады, Рады Міністраў (Рада Еўрапейскага Саюза), Еўрапейскай Камісіі і Парламенту. Былыя Еўрапейскія супольнасці (ECBC, ЕЭС, Еўраатам) былі ўключаныя ў ЕС.

Галоўнымі абшарамі кампетэнцыі еўрапейскіх інстытуцыяў ад гэтага часу з'яўляючца «тры апірышчы» Еўрасаюза:

1. Першае апірышча — эканамічны і грашовы саюз, які базуецца на дамовах аб стварэнні першых еўрапейскіх супольнасцяў, падпісаных у 1950-я гады.
2. Другое апірышча — супольная замежная палітыка і палітыка бяспекі. Уведзена Маастрыхцкім дагаворам і пашырана Амстэрдамскім дагаворам.
3. Трэцяе апірышча ахоплівае супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў. Таксама ўведзена Маастрыхцкім і пашырана Амстэрдамскім дагаворам, калі ЕС распачаў праграму будавання «прасторы свабоды, бяспекі і законнасці». Часткай гэтай апоры з'яўляючца і Шэнгенскія пагадненні аб вольным перамяшчэнні асобаў.

Такім чынам, на дадзены момант функцыянаванне Еўрасаюза забяспечваюць 5 інстытуцыяў, кожная з якіх мае сваю спецыфічную ролю:

- Еўрапейская Рада прадстаўляе ўрады краінаў-сябраў;
- Еўрапейская Камісія — выкананчы орган, які мае права заканатворчай ініцыятывы;
- Еўрапейскі Парламент — заканатворчы і дарадчы орган, які выбіраецца ўсеагульным галасаваннем насельніцтвам дзяржаваў-удзельніцаў;
- Суд ЕС гарантую выкананне агульных прававых нормаў;
- Кантрольная Палата назірае за законнасцю выканання бюджету Еўрасаюза.

Еўрапейская Рада

Гэты орган быў створаны ў 1974 годзе з двумя мэтамі. Перадусім, Еўрапейская Рада аб'ядноўвае кіраунікоў краінаў і старшыню урадаў дзяржаваў-удзельніцаў дзеля забеспячэння міжурадавага супрацоўніцтва. Па-другое, Еўрапейская Рада — орган найвышэйшай улады Еўрапейскіх супольнасцяў. Галоўнымі

функциямі Еўрапейскай Рады з'яўляюцца: вызначэнне кірункаў і прыярытэтаў знешняй і ўнутранай палітыкі Еўрапейскага Саюза і вырашэнне спрэчных пытанняў. Еўрапейская Рада сочыць за выкананнем асноўных дамоваў ЕС і выносіць вердыкты аб парушэнні гэтых дамоваў адной з краінаў-удзельніц ЕС. У падобным выпадку Рада можа пазбавіць гэту дзяржаву некаторых правоў, у тым ліку і права голасу пры прыняцці супольных рашэнняў.

Ад кожнай краіны-удзельніцы ў Раду ўваходзіць кіраунік дзяржавы і/альбо старшыня ўраду (напрыклад прэзідэнт і прэм'ер-міністр Францыі). У пасяджэннях Рады таксама ўдзельнічае старшыня Еўрапейскай Камісіі. Пры кірауніках дзяржавы звычайна знаходзяцца міністры замежных спраў і члены Камісіі.

Старшыня Еўрапейскай Рады – кіраунік дзяржавы альбо старшыня ўрада той краіны, якая старшынёе ў Радзе Еўрапейскага Саюза. Кожная краіна-удзельніца выконвае функциі старшыні ЕС на працягу шасці месяцаў, па чарзе. Згодна з Рымскімі дагаворамі, змена краіны-старшыні адбывалася ў альфавітным парадку. У 1996 годзе гэты парадак быў зменены такім чынам, каб «вялікія краіны» ўвесь час чаргаваліся з «малымі». Роля краіны-старшыні ляжыць у вызначэнні прыярытэтаў працы органаў ЕС на найбліжэйшыя паўгода, у пошуку кампрамісаў па спрэчных пытаннях, пасярэдніцтве падчас міждзяржаўных сустэречасцяў на вышэйшым узроўні.

Еўрапейская Рада збіраецца не радзей чым два разы на год. Звычайна за год адбываецца два пасяджэнні Рады – напрыканцы кожнага паўгадавога старшынявання, у чэрвені і ў снежні. Пазачарговыя пасяджэнні Рады звычайна звязаныя з найбольш вострымі пытаннямі ўнутрыеўрапейскага ці міжнароднага жыцця. Так было, напрыклад, у красавіку 1991 года, калі ў Люксембургу сабралася Еўрапейская Рада, каб абмеркаваць наступствы вайны ў Персідскім заліве, альбо ўвесень 1993 года, калі адбылося спатканне ў Брусселі з мэтай прыспешыць будаўніцтва адзінай Еўропы пасля складанасцяў з ратыфікацыяй Маастрыхцкага дагавору. У выніку пасяджэння Еўрапейскай Рады з'яўляюцца «заключныя палажэнні», якія вырашаюць

актуальныя пытанні і вызначаюць прыярытэты на найбліжэйшую будучыню альбо падаюць стратэгію ЕС на доўгі перыяд у галіне міжнароднай палітыкі. Прымаюцца таксама даручэнні Еўракамісіі і Радзе ЕС па рэалізацыі надзённых задач.

Рада Еўрапейскага Саюза

Гэты цэнтральны орган ЕС называюць яшчэ Радай Міністрай (афіцыйная назва да 1.11.1993) альбо Радай Саюза. Цяпер існуе каля 20 рознаасабовых варыянтаў складу пасяджэнняў Рады. У асноўным пасяджэнні ўдзельнічаюць прадстаўнікі краінаў-удзельніцаў, якія павінны мець узровень не ніжэй за міністра і мець паўнамоцтвы выступаць ад імя ўрада краіны. Міністрай суправаджаюць сталыя прадстаўнікі краінаў пры ЕС. Унутры Рады існуе падзел на пасяджэнні міністраў, адказных за асобныя напрамкі, якія таксама называюцца радамі. Пасяджэнне міністраў замежных спраў называецца «радай па агульных пытаннях». Асноўныя тэмы размоваў гэтых міністраў звычайна тычацца замежнай палітыкі, пытанняў агульнага характару ўнутры ЕС і некаторых спецыфічных спраў (напрыклад, пытанне структурных фондаў). Эканамічныя і грашовыя справы ЕС разглядаюцца падчас пасяджэнняў міністраў фінансаў і эканомікі, у рамках «гаспадарча-фінансавай рады» і г. д. Рытм працы Рады залежыць ад агульнапалітычнай сітуацыі і важнасці разгляданых пытанняў. Так, рады па агульных пытаннях, гаспадарча-фінансавая і сельскагаспадарчая збіраюцца раз на месяц, а іншыя, напрыклад транспартная, па навакольным асяроддзі, прамысловая, — два-чатыры разы на год.

З тэхнічнага боку працу Рады забяспечвае Генеральны сакратарыят. Камітэт сталых прадстаўнікоў (КСП), які складаецца з кіраунікоў прадстаўніцтваў краінаў-удзельніцаў пры ЕС і их намеснікаў, займаецца інфармацыйнай і аналітычнай падтрымкай дзейнасці Рады. Ніжэйшае месца ў структуры Рады займаюць працоўныя групы, якія забяспечваюць КСП і Раду неабходнымі першаснымі інфармацыйна-аналітычнымі матэрыяламі.

Галоўная асаблівасць Рады ЕС – падвойны характар яе паўнамоцтваў. Рада з'яўляецца адначасова органам заканадаўчай і выканавчай улады. Свае заканаворчыя паўнамоцтвы ў шэрагу важных пытанняў (унутраны рынак, абарона правоў спажыўцоў, адукцыя, ахова здароўя і інш.) яна рэалізуе сумесна з Еўрапейскім Парламентам, па іншых пытаннях рашэнні прымае самастойна. Як орган выканавчай улады Рада каардынуе супольную эканамічную палітыку краінаў-удзельніцаў. Ад імя Саюза Рада заключае міжнародныя дамовы паміж ЕС і трэцімі краінамі альбо міжнароднымі арганізацыямі, вызначае і рэалізуе замежную палітыку і палітыку агульной бяспекі на падставе прыярытэтаў, вызначаных Еўрапейскай Радай.

Еўрапейская Камісія (ЕК)

Так называецца галоўны выканавчы орган ЕС. Ён складаецца з 20 камісараў, якім падпарадкоўваецца вялікі адміністрацыйны апарат (каля 20000 чыноўнікаў). Склад Камісіі змяняецца кожныя 5 гадоў. Пяць краінаў (Францыя, Вялікабрытанія, Германія, Іспанія і Італія) прызначаюць па 2 камісары, а астатнія краіны – па аднаму. Старшыня Камісіі прызначаецца агульным рашэннем кіраўнікоў краін-удзельніцаў і зацвярджаецца Еўрапарламентам. Па ўзгадненні з нацыянальнымі ўрадамі старшыня фармуе склад ЕК, які таксама зацвярджаецца ЕП.

Члены Камісіі працуяць незалежна ад урада тae краіны, якую яны прадстаўляюць. Рашэнні прымаюцца простай большасцю галасоў (11 з 20). Кожны камісар адказвае за свой абшар дзеянасці, на якія падзеленыя справы Еўрасаюза.

Структура апарату Еўрапейскай Камісіі

Калегія Камісараў (20 членаў, у тым ліку Старшыня і 2 яго намеснікі). Кожны камісар мае свой **кабінет**, які складаецца з невялікай групы супрацоўнікаў. Асноўная задача кабінета – забяспечваць абмен інфармацыяй з іншымі органамі ЕС, а на практицы – падтрымліваць сувязь са «свайм» урадам.

Агульныя службы:

Генеральны сакратарыят Камісіі

Прэсавая і інфармацыйная служба
Еўрапейскае бюро статыстыкі (Еўрастат)
Бюро афіцыйных публікацыяў

Органы, адказныя за рэалізацыю агульнай палітыкі ЕС:

Генеральны дырэктарат «Грашовыя справы»
Генеральны дырэкторат «Сельская гаспадарка»
Сумесны навукова-даследчы цэнтр
Генеральны дырэкторат «Канкурэнцыя»
Генеральны дырэкторат «Адукацыя і культура»
Генеральны дырэкторат «Працаўладкаванне і сацыяльныя справы»
Генеральны дырэкторат «Транспарт і энергетыка»
Генеральны дырэкторат «Адносіны з прадпрыемствамі»
Генеральны дырэкторат «Навакольнае асяроддзе»
Генеральны дырэкторат «Падаткі і мытны саюз»
Генеральны дырэкторат «Юстыцыя і ўнутраныя справы»
Генеральны дырэкторат «Унутраны рынак»
Генеральны дырэкторат «Рыбная лоўля»
Генеральны дырэкторат «Рэгіянальная палітыка»
Генеральны дырэкторат «Навуковыя даследаванні»
Генеральны дырэкторат «Ахова здароўя і абарона правоў спажыўцуў»
Генеральны дырэкторат «Інфармацыйнае грамадства»

Органы, якія займаюцца знешнімі адносінамі:

Генеральны дырэкторат «Гандаль»
Генеральны дырэкторат «Развіццё»
Генеральны дырэкторат «Пашырэнне»
Бюро гуманітарнай дапамогі
Генеральны дырэкторат «Знешнія дачыненні»
Адзіная служба знешніх дачыненняў

Унутраныя службы:

Генеральны дырэкторат «Бюджэт»
Фінансавы кантроль
Генеральная службовая інспекцыя
Еўрапейскае бюро па барацьбе з махлярствам (нямэтавай тратай сродкаў)

Дырэктарат па кадравых і адміністрацыйных пытаннях
Агульная служба вусных перакладаў і аблугоўвання канферэнцыяй
Служба пісьмовых перакладаў
Юрыдычная служба

Складанасці з акрэсленнем месца Еўракамісіі ў структурах ЕС вынікаюць з дваістасці ролі Камісіі, якая бачылася бацькамі-заснавальнікамі аб'яднанай Еўропы ў якасці зародка будучага міжнацыянальнага еўрапейскага ўрада. Пазнейшыя дамовы вызначылі ролю Камісіі як выканаўцы палітычных рашэнняў, якія прымалі Рада Міністраў пад кантролем Еўрапейскай Рады. Цяпер Камісія робіцца ўсё больш тэхнократычным органам, які кіруе працэсамі паглыблення еўрапейскай інтэграцыі. У выніку розныя азначэнні ролі і статусу Камісіі паўплывалі на яе сённяшні кшталт, адбіліся на яе функцыях і паўнамоцтвах. ЕК з'яўляецца асноўным органам, які ўдзельнічае ў падрыхтоўцы, прыняцці ды рэалізацыі праўных актаў ЕС. Рада ЕС можа прымалі рашэнні і пастановы толькі на падставе прапановаў Камісіі. Члены Камісіі ўдзельнічаюць у працах рабочых групах Рады ЕС і пры прыняцці рашэнняў могуць упłyваць на прадстаўнікоў урадаў, якія галасуюць. Камісія распараджаецца бюджэтам і структурнымі фондамі ЕС. Яна мае права звярнуцца ў Суд ЕС са скаргай на краіны-удзельніцы, якія парушылі базавыя дамовы ЕС альбо існуючыя еўрапейскія праўныя акты. У галіне ўнутранай палітыкі Камісія мае права ўносіць прапановы заканадаўчых актаў, сама прымалі ўласныя юрыдычныя акты, назірае за выкананнем права ЕС. Аднак у галіне замежнай палітыкі яе паўнамоцтвы значна абліччаны.

Еўрапейскі Парламент

Складаецца з 626 дэпутатаў, якія прадстаўляюць 370 мільёнаў грамадзянаў. Першыя ўсеагульныя выбары ў ЕП адбыліся ў 1979 годзе. Асноўныя функцыі Еўрапарламенту – кансультацыйная, заканатворчая і функцыя кантролю над выкананчай уладай. Паступова парламент стаўся не проста дарадчым (першапачаткова яго кампетэнцыі былі абліччаны да-

радствам пры Радзе ЕС) і бюджетным органам (напачатку асноўным паўнамоцтвам ЕП было зацвярджэнне бюджету Еўрапейскіх супольнасцяў), а адным з асноўных інстытутаў аб'яднанай Еўропы. Галоўным аргументам на карысць яго ўзмацнення была патрэба забяспечыць дэмакратычнасць і легітымнасць агульнаеўрапейскіх краунічых органаў. Закрыты характар распрацоўкі і прыняцця палітычных рашэнняў падчас сустрэчаў урадаў і презідэнтаў краінаў-удзельніцаў пазбаўляў Еўрапейскія Супольнасці грамадскай падтрымкі. Парламент, выбраны непасрэдна грамадзянамі і надзелены шырокімі паўнамоцтвамі, узмацняў дэмакратычнасць ЕС. Так, ЕП атрымаў права быць інфармаваным аб дзеянасці Рады і Камісіі, удзельнічаць у распрацоўцы еўрапейскай палітыкі (праз працэдуры «сумеснага рашэння», «супрацоўніцтва» і «ўзгодненага погляду» пры прыняцці юрыдычных актаў Радай ЕС). Павялічыліся магчымасці парламентскага кантролю за Еўракамісіяй (ЕП цяпер можа не толькі галасаваць за вотум недаверу Камісіі, але таксама зацвярджае новы склад ЕК). Разам з тым, паўнамоцтвы ЕП у галіне супольнай знешняй палітыкі і палітыкі бяспекі, праваахоўнага і юрыдычнага супрацоўніцтва, сельскай гаспадаркі, сацыяльнай палітыкі, знешнеэканамічных сувязяў застаюцца моцна абмежаванымі.

Парламент выбіраецца на 5 гадоў. Выбары адбываюцца ва ўсіх краінах ЕС адначасова, але ў кожнай – паводле мясцовага заканадаўства. Кожная краіна мае вызначаную колькасць месцаў у ЕП. Найбольш еўрадэпутатаў мае Германія – 99; Францыя, Італія і Вялікабрытанія сёння маюць па 87 дэпутатаў; найменш дэпутатаў мае Люксембург – 6. З 1 мая 2004 года, пасля пашырэння Еўрасаюза на 10 новых краінаў Цэнтральнай Еўропы і Міжземнамор'я, колькасны склад Еўрапарламента і прадстаўніцтва некаторых краінаў у ім істотна зменяецца.

Колькасць дэпутатаў у Еўрапейскім Парламенце па краінах да і пасля пашырэння

Назва краіны	Колькасць дэпутатаў да 01.05.04 (15 краінаў)	Колькасць дэпутатаў пасля 01.05.04 (25 краінаў)
Германія	99	99
Вялікабрытанія	87	78
Францыя	87	78

Палітычны лад Еўрапейскага Саюза

Назва краіны	Колькасць дэпутатаў да 01.05.04 (15 краінаў)	Колькасць дэпутатаў пасля 01.05.04 (25 краінаў)
Італія	87	78
Іспанія	64	54
Польшча	—	54
Галандыя	31	27
Грэцыя	25	24
Партугалія	25	24
Бельгія	25	24
Чэхія	—	24
Венгрыя	—	24
Швецыя	22	19
Аўстрыя	21	18
Славакія	—	14
Данія	16	14
Фінляндыя	16	14
Ірландыя	15	13
Літва	—	13
Латвія	—	9
Славенія	—	7
Эстонія	—	6
Кіпр	—	6
Люксембург	6	6
Мальта	—	5
Усяго	626	732

Паводле праекта Канстытуцыі ЕС прадугледжваецца, што ЕП будзе цяпер складацца з 732 дэпутатаў.

З палітычнага пункту гледжання нацыянальны склад не мае ў Еўрапарламенце вялікага значэння. Важным элементам, які вызначае яго ўнутранае жыщцё, з'яўляецца падзел на фракцыі. У парламенце, выбраным у 1999 годзе, была забароненая магчымасць ствараць фракцыі паводле нацыянальнай прыкметы. Яны ствараюцца на падставе партыйнай прыналежнасці і прадстаўляюць шматнацыянальныя агульнаеўрапейскія партыі, такія, як Еўрапейская народная партыя, Сацыял-дэмакратычная партыя Еўропы і да т. п. ЕНП і СДПЕ маюць найбольшую колькасць дэпутатаў у ЕП (адпаведна 233 і 180), і ўсе асноўныя рашэнні прымаюцца пад уплывам гэтых дзвюх фракцыяў.

Са свайго складу парламент выбірае прэзідым і старшыню, які прадстаўляе ЕП у стасунках з іншымі органамі ЕС, а таксама за мяжою. Рашэнні прымаюцца падчас пленарных пасяджэнняў, якія адбываюцца штогод у Страсбургу. Асноўныя работы па падрыхтоўцы і абмеркаванні рашэнняў вядуцца ў парламенцкіх камісіях (у цяперашнім ЕП іх створана 17); усе яны месцяцца ў БруSELі. Еўрапарламент мае права абмяркоўваць любыя пытанні і праблемы ЕС, рашэнні прымаюцца большасцю галасоў, пасля чаго падаюцца выкананым органам.

Еўрапейскі Парламент адрозніваецца ад парламентаў краін-удзельніцаў ЕС сваімі функцыямі ўнутры Саюза. Па-першае, асаблівасцю ЕС ёсьць адсутнасць адзінага еўрапейскага ўрада – органа, які парламент мог бы зацвярджаць і кантроліраваць. Па-другое, ЕП валодае абмежаванымі правамі ў галіне стварэння праўнай прасторы ЕС. Сёння яго роля ляжыць у выкананні трох задачаў:

1. Фармаванне агульнай палітыкі Еўрасаюза. Ад часу прыняцця Адзінага еўрапейскага акта (1987) ЕП грае важную ролю ў працэсе стварэння праўных актаў, якія рэгулююць функцыянаванне ўнутранага рынку ЕС. Адзіным еўрапейскім актам былі ўведзены новыя працэдуры прыняцця рашэнняў Радай ЕС і Еўрапарламентам: працэдура сумеснага рашэння ЕП і Рады (рашэнні прымаюцца Радай ЕС пры аваязковай згодзе ЕП) і працэдура супрацоўніцтва ЕП і Рады (рашэнні прымаюцца Радай ЕС у супрацоўніцтве з ЕП, але канчатковая згода Парламента не патрэбная). Гэта прывяло да таго, што Рада ЕС і Еўракамісія сталі больш прыслухоўвацца да заўваг і прапановаў дэпутатаў. Не валодаючы правамі заканаворчай ініцыятывы, ЕП можа патрабаваць ад Камісіі пачаць распрацоўку праўнага акта па тых пытаннях, якія дэпутаты лічаць важнымі. ЕП валодае таксама некалькімі механізмамі кантролю за выкананымі органамі ЕС. Гэта парламенцкае права пачаць следства ў выпадку парушэння праўных актаў ЕС, права задаваць пытанні Радзе ЕС, Камісіі, Еўрапейскаму цэнтральному банку, права падаць іск у Суд ЕС, права атрымліваць петыцыі грамадзянаў, права ўскос-

най праверкі (Еўрапейская Кантрольная Палата дае заключні і аб фінансавай дзейнасці іншых органаў ЕС па патрабаванні ЕП). Адным з істотных механізмаў упłyvu Еўрапарламента на палітыку ЕС з'яўляецца абавязак зацвярджаць бюджет Саюза.

2. Вyzначэнне далейшага шляху эвалюцыі ЕС. У першую чаргу гэта датычыць права зменаў працэдуры прыняцця рашэнняў і вызначэння новага падзелу кампетэнцыяў паміж ЕС і краінамі-ўдзельнікамі.
3. Забеспячэнне легітымнасці ЕС. Выкананне гэтай функцыі ляжыць у непасрэдным контакце ёўрадэпутатаў са сваімі выбарцамі, прадстаўленні іхных інтэрэсаў, распрацоўцы кампрамісных рашэнняў у спрэчных палітычных справах і мабілізацыі грамадзянства ЕС пры вырашэнні важных пытанняў жыцця Еўрасаюза.

Суд Еўрапейскага Саюза

Быў створаны ў 1952 годзе як Суд еўрапейскай супольнасці вуглю і сталі, каб сачыць за выкананнем дагавору ўсімі краінамі-ўдзельнікамі ЕСВС. У 1958 годзе Суд ЕС быў абвешчаны галоўным судовым органам Еўрапейскіх супольнасцяў. З таго часу асноўным абавязкам Суда стала забеспячэнне аднастайнасці прымянення еўрапейскага права. Суд сочыць за tym, каб не было адвольнага тлумачэння і прымянення нормаў права ў інтэрэсах асобных інстытуцыяў ЕС ці краінаў-удзельніцаў.

Дзеля таго што ў сістэме Еўрапейскага Саюза не існуе падзелу судоў па галінах права (канстытуцыйны суд, адміністрацыйны суд, суд па грамадзянскіх справах і г. д.), Суд ЕС выконвае адначасова функцыі ўсіх гэтых судоў. За час свайго існавання ён разгледзеў некалькі тысячай справаў (больш за 9000). У 1989 годзе, з мэтай палегчыць працу Суда і палепшиць праўную абароненасць грамадзянства, пры Еўрапейскім Судзе быў створаны Суд першай інстанцыі. У кампетэнцыі апошняга знаходзіцца разгляд скаргаў прыватных асобаў і справаў, звязаных з парушэннем правілаў канкурэнцыі на рынку.

Суд ЕС знаходзіцца ў Люксембургу. Цяпер у яго склад уваходзяць 15 суддзяў — па 1 ад кожнай краіны-ўдзельніцы ЕС — і 8 юрыдычных дарадцаў. Яны прызначаюцца на 6 гадоў па ўзаемнай згодзе ўсіх 15 краінаў ЕС. Кожныя 3 гады адбываецца прызначэнне некалькіх новых суддзяў (7 альбо 8). Абодва суды, Еўрапейскі і першай інстанцыі, выбіраюць кожны свайго старшыню, тэрмінам на 3 гады.

Еўрапейская Кантрольная Палата

З'яўляецца органам фінансавага кантролю, складаецца з 15 сябраў (па аднаму ад кожнай краіны ЕС). Кантрольная палата сочыць за законнасцю выдаткаў і прыбыткаў ЕС, за спосабам распараджэння фінансавымі сродкамі Саюза; рыхтуе гадавую справаздачу што да выканання бюджету Еўракамісіяй. Асноўным абаявзкам Еўрапейскай Кантрольнай Палаты ёсьць абарона фінансавых інтарэсаў ЕС.

Дарадчыя органы:

- ***Камітэт рэгіёнаў***

Дарадчы орган, які дазваляе прадстаўнікам самакіраванняў рэгіянальнага і мясцовага ўзроўню ўдзельнічаць у распрацоўцы і рэалізацыі агульнай палітыкі ЕС. Складаецца з 222 прадстаўнікоў рэгіянальных і мясцовых супольнасцяў, якія прызначаюцца Радай ЕС па прапанове краінаў-ўдзельніцаў.

- ***Сацыяльна-эканамічны камітэт***

Задача гэтага дарадчага органа — выказваць погляды адносна эканамічнай і сацыяльнай палітыкі ЕС. Складаецца з 222 сябраў, якія прадстаўляюць інтарэсы працаадаўцаў, працаўнікоў і розных сацыяльных асяродкаў (у тым ліку і таварыстваў спажыўцу). Яны прызначаюцца рашэннем Рады ЕС.

2. Свабоды і права

Еўрапейскі Саюз — гэта не толькі аштар агульнаеўрапейскага супрацоўніцтва ўрадаў. Гэта таксама і шырокі спектр

правоу і свабодау, якія аб'яднаная Еўропа забяспечвае сваім грамадзянам. Грамадзянства ЕС аўтаматычна надаецца грамадзянам усіх краін, якія ўваходзяць у ЕС, без страты грамадзянства краіны паходжання. Такім чынам, у дадатак да сваіх агульнаграмадзянскіх правоў, грамадзянне ЕС карыстаюцца наступнымі спецыфічнымі правамі, якія забяспечвае ім Еўрасаюз:

- права свабоднага перамяшчэння і побыту на тэрыторыі ўсіх краінаў Саюза. Гэта азначае адсутнасць абмежаванняў на пaeздкі па тэрыторыі ЕС, магчымасць пасялення ў любой краіне ЕС і неабмежаванага ў часе побыту на тэрыторыі дадзенай краіны;
- права выбіраць і быць абранным на мясцовых выбарах у краіне пражывання, нават пры ўмове грамадзянства іншай краіны ЕС. Напрыклад, грамадзянін Іспаніі, які жыве ў Швецыі, можа браць там удзел у выбарах органаў мясцовага самакіравання;
- актыўнае і пасіўнае выбарчае права на выбарах у Еўрапейскі Парламент для ўсіх грамадзянаў ЕС, незалежна ад месца пражывання. Гэтае права дзейнічае падобным жа чынам, як і ў выпадку мясцовых выбараў. Адзінае абмежаванне – падчас мясцовых выбараў і выбараў у ЕП можна балатавацца толькі ў адной краіне і галасаваць толькі ў адной краіне;
- права карыстацца дыпламатычнай дапамогай і абаронай. Грамадзянін ЕС, які знаходзіцца па-за межамі Саюза там, дзе няма дыпламатычнага прадстаўніцтва яго краіны (пасольства ці консульства), мае права звярнуцца па дапамогу ў прадстаўніцтва любой іншай краіны ЕС на тых самых умовах, што і грамадзянне гэтай краіны;
- права падаць скаргу (петыцыю) у Еўрапейскі Парламент па любым пытанні, якое ўваходзіць у сферу кампетэнцыі ЕС;
- права звярнуцца да Прадстаўніка па правах чалавека ЕС. У кампетэнцыю Прадстаўніка па правах чалавека ўваходзіць абарона грамадзянаў ад злouжыванняў улады, ад памылак, несправядлівых рашэнняў альбо дрэннага кіравання;
- права пісьмова звяртацца да інстытутаў ЕС: Еўрапейскага Парламента, Рады, Камісіі, у Суд ЕС, Кантрольную Палату,

Сацыяльна-эканамічны камітэт і Камітэт рэгіёнаў на адной з афіцыйных моваў ЕС і атрымаць адказ на гэтай жа мове;

- права доступу да дакументаў Еўрапейскага Парламента, Рады, Камісіі.

На гэтым не сканчаецца пералік правоў, якія прызнаюцца за грамадзянамі ЕС. Згодна з еўрапейскім правам, грамадзяне абароненыя ад рознага роду дыскрымінацыі (паводле нацыянальнай ці палавой прыкметы), да правоў таксама належыць свабода руху працоўнай сілы, свабода атрымання паслугаў.

Кожны грамадзянін ЕС мае пашпарт цёмна-чырвонага колеру з надпісам «Еўрапейскі Саюз» і назтай краіны паходжання. З гэтым дакументам грамадзянин Еўрасаюза могуць ездзіць па ўсюму свету.

3. Шэнгенская прастора

14 ліпеня 1985 года быў падпісаны Шэнгенскі дагавор (г. зв. Шэнген I). Першапачаткова падпісантамі былі 5 краінай: Бельгія, Галандыя, Люксембург, Германія і Францыя. Вынікам дагавору сталася ліквідацыя памежных пастоў і скасаванне кантролю на ўнутраных межах. Гэта азначала магчымасць свабоднага руху паміж гэтымі краінамі для іх грамадзянаў, асабаў з іншых краінай ЕС і з краінай — не сябраў Саюза. Цягам наступных гадоў да гэтага пагаднення далучыліся ўсе краіны ЕС, апрача Вялікабрытаніі і Ірландыі, а таксама дзве краіны, якія не ўваходзяць у ЕС, — Нарвегія і Ісландыя. 19 чэрвеня 1990 года была падпісаная Выканайчая канвенцыя да Шэнгенскага пагаднення (г. зв. Шэнген II). Яна пацвярджаала ліквідацыю кантролю на ўнутраных межах краінай — падпісантай гэтай дамовы. Адначасова было вырашана ўзмацніць кантроль на знежніх межах краінай Шэнгенскай прасторы, а таксама паглыбляць супрацоўніцтва ў справе барацьбы з рознымі формамі злачыннасці і паляпшаць контакты паміж адпаведнымі службамі краін, якія далучыліся да Шэнгенскай прасторы.

Дадатковы пратакол да Амстэрдамскага дагавору 1997 года далучыў праўны парадак Шэнгенскага пагаднення непасрэдна да

дагавору аб стварэнні Еўрапейскіх Супольнасцяў. Часткова рэалізацыя гэтага парадку была перададзеная ў кампетэнцыю «першага апрышча» ЕС, г. зн. наддзяржаўным органам Супольнасцяў. У асноўным гэта тычылася свабоднага руху асобаў, судовага супрацоўніцтва ў галіне грамадзянскага права, узмацнення адміністрацыйнага супрацоўніцтва. Астатнія шэнгенскія нормы (напрыклад, судовае супрацоўніцтва па крымінальных справах, супрацоўніцтва паміж паліцыямі і аблігатыўнага Шэнгенскай Інфармацыйнай сістэмы) рэалізуюцца ў рамках «трэцяга апрышча» ЕС, на ўзору міждзяржаўнага супрацоўніцтва.

У рамках Шэнгенскіх пагадненняў існуе адзіная Шэнгенская віза, г. зн. віза, якая дазваляе знаходзіцца на тэрыторыі ўсіх краінаў-удзельніц. Шэнгенская Інфармацыйная сістэма (ШІС) – гэта сістэма збору і перадачы адпаведнай інфармацыі, злучаная з камп'ютарнай базай дадзеных. Абмен інфармацыяй паміж краінамі – удзельніцамі Шэнгенскага дагавору адбываецца пры дапамозе цэнтралізаванай структуры ў Страсбургу, якая таксама займаецца абнаўленнем дадзеных. У кожнай краіне Шэнгенской прасторы існуе нацыянальная шэнгенская інфармацыйная сістэма, якая падлучана да цэнтральнай сістэмы, што дазваляе карыстацца дадзенымі, якія збіраюць усе краіны-удзельніцы. Да гэтай сістэмы падключаны адміністрацыйныя органы, якія займаюцца замежнымі грамадзянамі: мытні, памежная служба, консульскія аддзелы пасольстваў, упраўленні па справах замежных грамадзянаў пракуратуры і г. д.

Шэнгенская Інфармацыйная сістэма змяшчае дадзеная на контакт асобаў, якім адмоўлена ў праве ўезду на тэрыторыю адной з шэнгенскіх краінаў, асобаў, якія знаходзяцца ў вышуку, асобаў, якія патрабуюць паліцэйскай аховы (сведкі, асобы пад наглядам і г. д.). У ШІС таксама ўтрымліваецца інфармацыя аб скрадзеных транспартных сродках, скрадзенай ці згубленай зброі, дакументах.

Эканамічны лад ЕС

У развіцці супольнай гаспадаркі єўрапейскія краіны прайшли праз тры галоўныя этапы: стварэнне мытнага саюза, стварэнне супольнай гаспадарчай прасторы, увядзенне гаспадарчага ды валютнага саюза. Мытны саюз заклаў падмурак для вольнага гандлю таварамі. Агульны рынак канчаткова злібералізаваў гандаль таварамі, робячы сур'ёзны крок у кірунку лібералізацыі гандлю паслугамі. Гаспадарчы ды валютны саюз прыбраў рэшткі перашкодаў ва ўзаемных інвестицыях, адкрыў шлях да ўвядзення супольнай гаспадарчай палітыкі ды агульной валюты — ёура.

Мытны саюз з'яўляецца важным элементам адзінага рынку Еўрасаюза, падтрымліваючы яго чатыры важныя элементы: свабодны абарот тавараў, асобаў, паслуг ды капіталу. Адзіны рынак без унутраных межаў прыспяшае гаспадарчае развіццё Еўрасаюза. Еўрапейскі агульны рынак з яго 450 мільёнамі спажыўцоў з'яўляецца найбольшым у індустрыйальным свеце.

Паўстанне, развіццё ды кіраванне супольным рынкам, дзе існуе свабодны рух тавараў, магчымы толькі пры наяўнасці мытнага саюза, з яго адзінымі мытнымі правіламі на зневінных межах. Падобны мытны саюз з'яўляецца падмуркам для высакаразвітай інтэграцыі. Без мытнага саюза існаванне супольнай гаспадарчай палітыкі, палітыкі развіцця, агульнага сельскагаспадарчага рынку, а таксама эффектуўнай каардынацыі гаспадарчай ды манетарнай палітыкі не было б магчымым.

Развіццё мытнага саюза

Усё пачалося ў 1958 годзе, калі першыя шэсць краінаў-членаў адмянілі ўсе мыты на гандаль паміж сабою, пасля чаго

уніфікавалі свае разрозненыя мыты ў гандлі з іншымі краінамі. Стварэнне мытнага саюза было скончанае ў 1968 годзе — ўсе мыты ды абмежаванні паміж краінамі-заснавальніцамі Саюза былі скасаваныя. Адначасова былі ўведзеныя агульныя мыты для трэціх краінаў. Новыя гандлёвые магчымасці, якія дала адмена мыта, імгненна прыспешылі гаспадарчае развіццё «шасцёркі». Цягам наступных 25 гадоў краіны-ўдзельніцы мытнага саюза павялічвалі спраўнасць і контроль за выкананнем яго законаў. 1988 год стаўся кульмінацыйным у развіцці Саюза: з'явіўся Адзіны адміністрацыйны дакумент (SAD), які замяніў 150 дакументаў, што рэгулявалі дагэтуль мытнае кіраванне ў Саюзе.

Мытнае заканадаўства, хаця ўжо і уніфікованае, не выкарыстоўвалася аднолькава для ўсіх. Нягледзячы на адсутнасць мытных праверак у гандлі паміж краінамі-ўдзельніцамі, фактычна не было ніякага адрознення ў адміністрацыйных працэдурах — як ва ўнутраным, так і ў знежнім гандлі Еўрасаюза. Мытныя праверкі на ўнутраных межах забіралі шмат часу. Першым крокам у дасягненні рэальнага адзінага рынку была замена мытных фармальнасцяў на ўнутраных межах на новыя фіскальныя, статыстычныя ды іншыя сістэмы, якія не патрабавалі кантролю ці падачы дакументацыі ў той момант, калі тавары перасякалі ўнутраную мяжу Еўрасаюза.

Да таго як паўстаў агульны рынак, свабоднага абароту тавараў унутры Еўрасаюза не існавала. Існавалі шматлікія мытныя фармальнасці, хаця б з прычыны тагачаснага парадку спагнання падатку на даданую вартасць (VAT) ці патрэбаў статыстыкі. Да 1993 года ўсе фургоны спыняліся на ўнутраных межах для мытнай праверкі. Доўгія чэргі машынаў на межах спавальнялі гандаль унутры Еўрасаюза і прыносілі гандлёвым кампаніям вялікія страты.

1 студзеня 1993 года ўсе мытныя пасты на ўнутраных межах для руху тавараў былі зачыненыя. Захаваліся толькі выбарачныя праверкі, неабходныя для барацьбы з распайсюджваннем наркотыкаў ды нелегальнай міграцыяй. Сёння любая гандлёвая фірма можа ўвезці свае тавары ў Еўрасаюз праз любы порт ці

памежны пераход, незалежна ад таго, у якую краіну ЕС кіруеца гэты тавар.

Ад пачатку фармавання мытнага саюза гандаль паміж краінамі, якія ў ім удзельнічаюць, павялічыўся ў 6 разоў, а гандаль з рэштай свету — у 3 разы. Валавы ўнутраны продукт краінаў-удзельніцаў за той самы час вырас у два разы і мае тэмпы росту вышэйшыя, чым у Злучаных Штатах Амерыкі.

Адзіны рынак

Адзіны рынак увайшоў у жыщё ў 1993 годзе. Ён забяспечвае чатыры асноўныя свабоды: свабодны абарот тавараў, асобаў, паслугаў ды капіталу на тэрыторыі ўсіх краінаў-членоў Еўрасаюза. Адзіны рынак адмяніў мясцовыя мытні і замяніў іх адзінай скансалідаванай мытнай службай на знешніх межах Еўрасаюза. У 1994 годзе Мытны закон скансалідаваў усё мытнае заканадаўства ЕС у адзіным дакуменце і ўтварыў адзінай рамкі для імпартных ды экспартных працэдураў. Прынцыпы, пакладзеныя ў падмурек адзінага мытнага заканадаўства, спрыяюць пазбягенню перапынкаў у абароце тавараў праз увядзенне балансу паміж свабодай гандлю і адказнасцю прадпрымальнікаў, з аднаго боку, а таксама неабходнасцю кантролю — з другога. Адзіны рынак служыць генератарам гарманізацыі розных галінаў гаспадаркі краінаў ЕС.

Стварэнне адзінага рынку запатрабавала прыняцця цягам сямі гадоў больш за 1000 законаў. Кантроль на межах быў заменены на сістэму, што грунтуецца на спрайджанні пры адпраўцы ды прыніцці тавараў, а таксама падвышае ўзаемадавер краінаў у галіне стандартаў і тэхналогіяў. Стандарты могуць адрознівацца ў дробязях, але кожнае рашэнне дазваляе дасягаць высокай якасці і ступені бяспечнасці тавараў.

Важным элементам у стварэнні адзінага рынку было прынятце ўсімі краінамі супольных падыходаў у галіне гаспадарчага права, бухгалтарскіх правілаў і права інтэлектуальнай уласнасці. Гэта вельмі палегчыла працу ўропейскім кампаніям на ўсёй прасторы Еўрасаюза, а адначасова павысіла іх прыбытковасць.

Астатнія бар'еры для руху фінансаў паступова зніклі. Фінансавым інстытутам стала лягчэй адчыняць свае філіялы ў межах ЕС і прапаноўваць свае паслугі ў банкавай, страхавой ці ашчаднай галінах па мінімальных коштах. Адначасова спажывец атрымаў адолькавыя права на ўсёй тэрыторыі Еўрасаюза.

Распачаўся працэс з'яўлення канкурэнцыі ў такіх традыцыйна манапалістычных галінах гаспадаркі, як тэлекамунікацыя, паветраныя перавозкі, чыгунка, пошта, энергетыка. У выніку гэтага працэсу бар'еры для ўваходу на рынак тэлекамунікацыі зніклі канчаткова. Бальшыня спажыўцу ў Еўрасаюзе сёння можа таксама свабодна выбіраць, якая газа- ці электратрасетка будзе пастаўляць ім энергію. У галіне паветраных перавозак з'явілася шмат новых канкурэнтаў, якія прапаноўваюць цэны нават у некалькі разоў ніжэйшыя, чым цэны былых манапалістаў. У сувязі з прыходам канкурэнцыі пачаліся цяжкія часы і для ёўрапейскіх манапалістаў у галіне паштовых паслуг.

Высокі ўзровень канкурэнтаздольнасці ды велічыня адзінага рынку дазваляе ёўрапейскім фірмам знаходзіцца сярод сусветных лідэраў бізнэсу. Больш за 1/3 найбольшых фірмаў і банкаў свету належашь Еўропе. Адзіны рынак стаўся ключом для рэалізацыі вялікага патэнцыялу ёўрапейскай гаспадаркі. За апошнія 10 гадоў на долю інструментаў адзінага рынку выпала 18 % росту ёўрапейскай гаспадаркі.

У выніку гаспадарчай інтэграцыі ўзрос не толькі гандаль унутры Еўрасаюза, але і сам ЕС таксама стаўся найважнейшым у свеце гандлёвым партнёрам трэціх краінаў. Супольны рынак, заснаваны на мытным саюзе, з'яўляецца фундаментам для ёўрапейскай палітыкі ўзрастання, палітыкі працаўладкавання ды палітыкі павышэння канкурэнтаздольнасці гаспадаркі, а дадаткова ён спрыяе гаспадарчай экспансіі Еўрасаюза за яго межы. Усё гэта было б немагчыма без мытнага саюза ды свабоднага абароту тавараў.

Валютны саюз

Задоўга перад з'яўленнем Адзінага ёўрапейскага акта (1986) эканамісты адзначалі, што гаспадаркам краінаў-членоў Еўрасаюза трэба будзе функцыянуваць вельмі падобна адна да другой, — працес, вядомы як канвергенцыя, — калі гэтыя гаспадаркі хацелі б цалкам рэалізуваць свой патэнцыял. Гаспадарчы ды валютны саюз здаваўся даволі складаным, аднак неабходным і пажаданым крокам для далейшага развіцця.

У 1969 годзе Еўрасаюз паставіў перад сабою задачу дасягнучь поўнага гаспадарчага ды манетарнага саюза да 1980 года. Крызіс 1970-х гадоў паўстрымаў працу над увядзеннем адзінай ёўрапейскай валюты, а таксама прагрэс у іншых напрамках аб'яднання. Гэты працэс узнавіўся ў 1978 годзе з пачаткам супрацоўніцтва ў галіне абменных курсаў і дасягнүй апагею ў 1990 годзе, калі першы этап — стабілізацыя абменных курсаў — завяршыўся.

Цягам наступных некалькіх гадоў была праведзена выразная лінія падзелу паміж фінансамі ўрадаў і фінансамі цэнтральных банкаў. Урады не маглі больш кіраваць цэнтральнымі банкамі ды друкаваць гроши для ўратавання дзяржаўнага бюджету. У 1994 годзе, разам з паўстаннем Еўрапейскага валютнага інстытуту, папярэдніка цяперашняга Еўрапейскага цэнтральнага банка, быў завершаны і другі этап фармавання валютнага саюза.

У працэсе стварэння гэтага саюза ўрады абвязаліся жыць «адпаведна сродкам». Былі ўведзеныя абмежаванні на запазычанасці ўрадаў і велічыню бюджетнага дэфіцыту. Краіны-члены Еўрасаюза пагадзіліся на ўвядзенне сістэмы «ўзаемнага нагляду» за тым, як выконваюцца гэтыя абмежаванні, паколькі іх парушэнне ў адной краіне можа негатыўна адбіцца на гаспадарках іншых.

У 1992 годзе было вырашана, што для вызначэння гатовасці краіны да ўвядзення супольнай валюты будуць стасавацца пяць крытэрыяў. Гэтыя крытэрыі носяць назvu «маастрыхцкіх», паводле назвы галандскага горада, у якім была падпісаная адпаведная дамова. Гэта:

1. Стабільнасць цэнаў: інфляцыя ў краіне не можа перавышаць сярэднюю інфляцыю трох краінаў-членоў з найменшай інфляцыяй за папярэдні год больш чым на 1,5 %.
2. Бюджэтны дэфіцит мусіць быць не больш чым 3 % валавога ўнутранага прадукту (ВУП).
3. Запазычанасць краіны не можа быць большай за 60 % ВУП; краіна з большай запазычанасцю можа ўвесці супольную валюту, але толькі ў выпадку, калі яе запазычанасць стабільна падае.
4. Доўгатэрміновыя працэнтныя стаўкі не могуць перавышаць сярэднія стаўкі трох краінаў з найменшай інфляцыяй за апошні год больш чым на 2 %.
5. Стабільнасць абменных курсаў: абменныя курсы мусіць знаходзіцца ў вызначаных межах вагання прынамсі два гады. Межы гэтых вызначаюцца Еўрапейскім механізмам абменных курсаў — спецыяльнай сістэмай, створанай для краінаў, якія жадаюць уваіцца ў «зону еўра».

Безнайонае еўра для міжбанкаўскіх разлікаў было ўведзенае ў абарачэнне з 1 студзеня 1999 года ў 11 краінах-членах ЕС: Аўстрыі, Бельгіі, Фінляндый, Францыі, Германіі, Ірландый, Італіі, Люксембургу, Галандый, Партугаліі ды Іспаніі. Грэцыя далучылася да «зоны еўра» ў 2001 годзе. Тры краіны — Данія, Швецыя ды Вялікабрытанія — вырашылі пакуль не ўводзіць агульной валюты. Краіны, якія ўваходзяць у Еўрасаюз у 2004 годзе, не змогуць далучыцца да валютнага саюза раней чым у 2006 годзе. Банкноты і манеты еўра былі ўведзеныя ў абарачэнне з 1 студзеня 2002 году.

Еўрапейскі Саюз і міжнародны гандаль

Еўрапейскі Саюз з'яўляецца найбольшай гандлёвой супольнасцю ў свеце. На яго прыпадае 1/6 усяго сусветнага гандлю таварамі (нават без уліку гандлю ўнутры ЕС), што значна больш, чым гандаль ЗША ці Японіі.

Еўрасаюз развівае гандаль не толькі ў рамках Сусветнай арганізацыі гандлю (WTO). Ён дадаткова мае прэферэнтныя

пагадненні з асобнымі краінамі ды групамі краінаў, якія базуюцца на супольных гандлёвых і мытных дамовах.

Існуе некалькі значных пагадненняў аб вольным гандлі, такіх, як Еўрапейская эканамічная прастора (ЕЭП), якая аб'ядноўвае ЕС, Ісландью, Нарвегію ды Ліхтэнштэйн. Мэтай ЕЭП з'яўляецца развіццё і падтрымка гаспадарчых сувязяў паміж Еўрасаюзам ды яго суседзямі. Заключаныя таксама пагадненні аб вольным гандлі са Швейцарыяй, а таксама з краінамі Цэнтральной Еўропы (Балгарыяй і Румыніяй) ды краінамі Міжземнамор'я (Турцыяй, Сан-Марына і Андорай). У кантэксле гэтых супольных пагадненняў аб вольным гандлі вялікую ролю граюць мытныя дагаворы. Галоўная мэта гэтай формы эканамічнага супрацоўніцтва – развіццё гандлю пры дапамозе двухбаковых мытных тарыфаў, канцэсіяў, дапамога ў падрыхтоўцы да ўваходжання асобных краінаў у Еўрасаюз.

Сіраваўшы сваю гаспадарчую палітыку на заахвочванне развіцця, ЕС стаўся лідэрам у дапамозе «трэцяму свету». Краінам на шляху развіцця часта даецца прэферэнцыйны доступ да ёўрапейскіх рынкаў, што на практицы азначае зніжаныя мытныя тарыфы для тавараў з гэткіх краінаў. Да гэтага часу прэферэнцыйны гандаль быў у асноўным аднабаковым, г. зн. самі краіны на шляху развіцця не давалі экспарту Еўрасаюза ніякіх прэферэнцыяў. Падобны гандаль рэгулюеца трyma групамі пагадненняў: Канвенцыяй Ломе, пакетам дагавораў з краінамі Міжземнамор'я ды Абагульненай сістэмай прэферэнцыяў.

Канвенцыя Ломе можа быць разгледжаная як мадэль супрацоўніцтва з афрыканскімі, карыбскімі ды ціхаакіянскімі краінамі. Бальшыня ўдзельнікаў Канвенцыі мае традыцыйныя гаспадарчыя сувязі з Еўрасаюзам, які, у сваю чаргу, дэкларуе асаблівае жаданне спрыяць развіццю гэтых краінаў. Пачынаючы ад Канвенцыі Аруша і Яўндэ 1963 года, гэта ўжо чацвёртая падобная канвенцыя. Яе падпісанты маюць вольны ад мыта доступ да ўсіх прамысловых ды некаторых сельскагаспадарчых рынкаў.

У Міжземнамор’і пагадненні аб вольным гандлі былі заключаныя з Марока, Алжырам, Тунісам, Егіптам, Ізраілем, Палестынскай Аўтаномій, Сірыяй і Ліванам. Барселонскім пагадненнем 1995 года было вырашана будаваць сувязі Еўрасаюза з гэтымі краінамі на манер сувязяў паміж удзельнікамі Канвенцыі Ломе. Трэба заўважыць, што шмат якія краіны Міжземнамор’я ўжо раней з’яўляліся важнымі гандлёвымі партнёрамі ЕС, які надае гэтаму рэгіёну асаблівую ўвагу з прычыны яго геаграфічнай блізкасці.

Апрача скасавання мытных бар’ераў унутры супольнай еўрапейскай эканамічнай прасторы, прыярытэтам для Еўрасаюза было і застасцца эканамічнае супрацоўніцтва з іншымі развітымі краінамі. ЕС падпісаў акты аб мытным супрацоўніцтве ды адміністрацыйнай дапамозе са Злучанымі Штатамі Амерыкі, Канадай і Паўднёвой Карэй. Дадаткова Саюз ажыццяўляе навучальныя ды інфармацыйныя праграмы ў галіне мадэрнізацыі мытнай адміністрацыі ды метадаў яе працы ў трэціх краінах і спрыяе тым самым паліпшэнню агульнага міжнароднага гандлёвага клімату.

Асноўныя сферы агульнай палітыкі Еўрапейскага Саюза

Агульная палітыка ЕС рэалізуецца больш чым у 30 напрамках. Мы прапаноўваем вашай увазе агляд 10 найбольш важных абсягau рэалізацыi агульнай еўрапейскай палітыкі.

Бюджэтная палітыка

Што агульнага паміж няялічкай хлебнай крамай з квартала Шарлотэнбург у Берліне і чыгуначным вакзалам «Аріентэ» ў Лісабоне? Крама і вакзал атрымалі фінансаванне з бюджету ЕС. Асноўная частка еўрапейскага бюджету, а гэта каля 100 млрд еўра, выдзяляецца на падтрымку рэгіональнага развіцця і на карысць грамадзянаў ЕС.

Агульная бюджетная палітыка ЕС скіраваная на забеспячэнне фінансавых магчымасцяў Еўрасаюза. Яе асноўныя элементы — гэта фармаванне штогадовага бюджету, распрацоўка канчатковага праекта адзінага бюджету для ўсіх органаў і інстытуцый ЕС і распрацоўка фінансавых перспектываў на 6-гадовы тэрмін.

Якім чынам напаўняеца бюджет ЕС? Даходы ЕС ідуць з дзвюх крыніцаў: уласныя сродкі ЕС і непасрэдныя ўнёскі краінаў-удзельніцаў. У 2003 годзе 1/4 даходаў бюджету складалі уласныя сродкі, а 3/4 — унёскі дзяржаваў — сябраў ЕС.

Уласныя сродкі падзяляюцца на наступныя катэгорыі:

- выплаты, якімі абкладаеца сельскагаспадарчая прадукцыя (пошліны на імпарт, падатак на вытворчасць цукру);
- мытныя пошліны на іншыя тавары, якія збіраюцца ў адпаведнасці з Агульным мытным тарыфам ЕС у гандлі з трэцімі краінамі;

- частка адлічэння з падатку на дабаўленую вартасць. Спрашчана можна сказаць, што прыкладна 1 % падатку на дабаўленую вартасць ад выхаду прадукцыі кожнай краіны ЕС пераводзіцца ў бюджэт ЕС. (У 1999 годзе гэтыя адлічэнні склалі 35,2 % даходаў у бюджэце ЕС.)

Унёскі краін ЕС вызначаныя на ўзоруні 1 % ад ВУП, інакш кожучы, 2,5 % ад гадавых выдаткаў урадаў краінаў ЕС, альбо па 256 еўра ад кожнага грамадзяніна.

Асноўны артыкул выдаткаў еўрабюджету (прыкладна каля 45 %) — гэта выдаткі на агульную сельскагаспадарчую палітыку. Грошы ідуць на падтрыманне высокіх цэнаў на сельгаспрадукцыю, каб гарантаваць стабільны даход гэтага сектара. У параўнанні з 1970-мі гадамі працэнт такіх выдаткаў значна знізіўся (у той час даходзіў да 75 – 82 %).

Структурныя фонды ЕС (Фонд рэгіональнага развіцця і Сацыяльны фонд) рэпрэzentуюць другую пазіцыю расходаў ЕС (35 – 36 %). Асноўныя іх мэты — забеспечэнне эканамічнага развіцця найбольыш заняпалых і бедных рэгіёнаў ЕС і пакрыццё спецыфічных сацыяльных выдаткаў. Гэта з гэтых фондаў прыйшлі грошы на вакзал у Лісабоне і булачную з Шарлотэнбурга.

За апошнія гады павялічыліся расходы на рэалізацыю іншых напрамакў агульнай палітыкі ЕС. Павялічылася фінансаванне рэгіональнай палітыкі, сацыяльнай палітыкі, аховы навакольнага асяроддзя. Выраслі выдаткі на падтрымку даследчыцкай дзейнасці і навуковых распрацоўак. Цяпер ЕС выдаткоўвае ў гэтым напрамку 4 млрд еўра штогод. Хуткімі тэмпамі павялічваюцца выдаткі на адукацыю, ахову здароўя, развіццё транспартнай інфраструктуры, абарону правоў спажыўцу, унутраную бяспеку. На рэалізацыю ўнутранай палітыкі прыпадае каля 6 % агульнага бюджету. На рэалізацыю зневядомай палітыкі выдзяляецца каля 5,3 % бюджету, а на адміністрацыйныя расходы — 5 %.

Эканамічная палітыка

Мэтамі эканамічнай палітыкі ЕС з'яўляюцца забеспячэнне рэгулярнага і гарманічнага развіцця эканомікі ЕС, сацыяльнай стабільнасці (высокі ўзровень працаўладкавання, стабільныя цэны, спраўная сістэма публічных выдаткаў), росту стандартаў жыцця і развіццё супрацоўніцтва паміж краінамі ЕС. У асноўным рэалізацыя гэтай палітыкі застаецца ў кампетэнцыі ўрадаў краінаў-удзельніцаў. Еўрапейскія органы выконваюць толькі функцыю каардынацыі і забяспечваюць аднолькавыя ўмовы гаспадарання на агульнаеўрапейскім узроўні. Каардынацыяй гэтай дзеянасці займаюцца Рада і Камісія ЕС. Асобнымі палажэннямі вызначаны ўзровень інфляцыі і памеры бюджетнага дэфіцыту, якіх павінны прытрымлівацца ўрады ЕС пры рэалізацыі эканамічнай палітыкі.

Увядзенне еўра – адзінай валюты ЕС – сталася яшчэ адным крокам да эканамічнай уніфікацыі прасторы ЕС. Яно павінна спрасіць рэалізацыю агульной эканамічнай палітыкі, урайнаваць цэны, знізіць выдаткі пры міждзяржаўных трансакцыях (банкаўскіх аперацыях, гандлі), узмацніць канкурэнцыю. Пасля ўвядзення еўра ўзмацнілася значэнне ЕС на сусветных фінансовых рынках.

Еўрапейская Камісія валодае двумя інструментамі каардынацыі агульной эканамічнай палітыкі ЕС. Яна распрацоўвае і прымае:

- асноўныя напрамкі агульной эканамічнай палітыкі;
- праграмы стабілізацыі і пераходных праграмы.

Функцыя першага інструмента ляжыць у вызначэнні агульных эканамічных прыярытэтаў для ўсяго ЕС. У ім прадугледжваюцца змены ў сярэдній і доўгатэрміновай перспектыве, неабходныя дзеля падвышэння канкурэнтаздольнасці ЕС і прыспешвання пераходу да высокатэхнолагічнай і навукаёмістай эканомікі. Кожны год краіны ЕС падаюць дакладную інфармацыю наконт дзяржаўнай эканамічнай палітыкі. Гэта неабходна для падрыхтоўкі праграмаў стабілізацыі для краінаў аблізу еўра і пераходных праграмаў для краінаў па-за межамі гэтага аблізу.

Пераходныя праграмы служаць для ацэнкі падрыхтаванасці краінаў да ўвядзення еўра.

Энергетычная палітыка

З 1960-х гадоў асноўнай крыніцай энергii для еўрапейскай эканомікі з'яўляецца нафта. За апошнія 20 гадоў ЕС змог толькі скараціць залежнасць ад нафты: з 67 % у 1973 годзе яна знізілася да 45 % у канцы 1980-х гадоў. Каля 4/5 усіх нафты ЕС імпартуе, у асноўным з рэгіёну Персідскага заліву. Газ, які з'яўляецца другой крыніцай энергii, на 1/3 імпартуецца. Галоўны пастаўшчык газу ў Еўропу — Расія. Таксама ЕС імпартуе вугаль, і гэта каштует менш, чым здабыча вуглю ў Еўропе. Еўрасаюз самадастатковы толькі ў выпрацоўцы электраэнергii на атамных і гідраэлектрастанцыях. Аднак вытворчасць электраэнергii пакрывае толькі 22 % усіх энергапатрэб ЕС.

У такіх умовах асноўная праблема еўрапейскай энергетычнай палітыкі ляжыць у тым, каб гарантаваць пастаўкі энергетычных рэсурсаў танным коштам і пазбегнуць энергетычнай залежнасці. За апошнія 10 гадоў ЕС абвясціў аб неабходнасці зменшыць долю выкарыстання нафты, вугалю, прыроднага газу пры выпрацоўцы энергii. Гэта звязана з пагрозай навакольнаму асяроддзю, глабальным пацяпленнем і вычарпаннем гэтых рэсурсаў. Цяпер у задачы еўрапейскай энергетычнай палітыкі ўваходзіць спрыянне развіццю энергазберагальных тэхналогій і альтэрнатyўных крыніцаў энергii.

Каб спрыяць развіццю энергетыкі, ЕС стварыў умовы для адзінага энергетычнага рынку ЕС, дзякуючы чаму ўзрасла канкуренцыя, знізіліся цэны і павялічылася эфектыўнасць выкарыстання энергii.

На сённяшні дзень зразумела, што залежнасць ЕС ад імпарту традыцыйных крыніцаў энергii будзе павялічвацца. Паводле некаторых прагнозаў, праз 20—30 гадоў ЕС будзе на 70 % залежаць ад імпарту энергарэсурсаў. Каб мінімізаваць пагрозу, прапануецца адмовіцца ад вузкага кола краінаў-пастаўшчыкоў і пачаць шырока супрацоўнічаць з новымі рынкамі, прапануючы

дапамогу і інвестыцыі ў справе здабычы і транспартавання энергарэурсаў (Расія, басейн Каспійскага мора).

Іншым кірункам палітыкі ЕС з'яўляецца эканомнае выкарыстанне энергіі ды змяншэнне попыту на яе. Цяпер асноўнымі спажыўцамі энергіі з'яўляюцца транспартны сектар і прыватнае спажыванне. Доля прамысловасці ў выкарыстанні энергіі паменшылася, дзякуючы мадэрнізацыі і выкарыстанню энергазберагальных тэхналогій. Распрацоўка біялагічнага паліва можа быць выйсцем у сітуацыі з транспартным сектарам. Вытворчасць падобнага паліва пакуль не перспектыўная дзеля вялікай дарагоўлі такіх тэхналогій. Шырэйшае выкарыстанне альтэрнатыўных крыніц энергіі («аднаўляльной энергіі» сонца, ветру, вады) і атамнай энергіі змагло бы задаволіць патрэбу прыватнага сектара і зменшыць выкарыстанне дарагіх і/альбо экалагічна небяспечных крыніц: нафты, вугалю і газу. Аднак пакуль развіццё альтэрнатыўных крыніц энергіі стрымліваецца вялікімі фінансавымі затратамі. Развіццё атамнай энергетыкі абмяжоўваецца з прычыны вялікай грамадзкой незадаволенасці, нівырашанасці пытанняў бяспекі і утылізацыі адкідаў.

Яшчэ адным кірункам еўрапейскай энергетычнай палітыкі з'яўляецца забеспячэнне запасаў энергарэурсаў і інвестыцыі ў мадэрнізацыю вугальнай прамысловасці. Вугаль з'яўляецца таннай крыніцай энергіі, новая тэхналогія выкарыстання вуглю (газафікацыя цвёрдага паліва) павышаюць эфектыўнасць аддачы ад яго выкарыстання і змяншаюць яго негатыўны ўплыў на навакольнае асяроддзе.

Сельскагаспадарчая палітыка

Сельская гаспадарка ў Заходній Еўропе цягам апошніх 50 гадоў моцна змянілася. Калі ў 1960-х гадах яна была амаль такой жа нізкапрадукцыйнай ды стратнай, як цяперашняя беларуская, і асноўныя прадукты імпартаваліся, дык цяпер ЕС з'яўляецца вялікім экспарцёрам сельгаспрадукцыі, а ўзровень яе эфектыўнасці і ўраджайнасці — адзін з самых высокіх у свеце. Адначасова даходы сялянаў не ніжэйшыя за даходы ў іншых сектарах

эканомікі. Гэта стала магчымым толькі дзякуючы рэалізацыі агульной сельскагаспадарчай палітыкі (АСП).

Да 1980-х гадоў яна была накіраваная на мадэрнізацыю і забеспячэнне інтэнсіўнага развіцця аграрнамысловага сектара, што павінна было прывесці да сельскагаспадарчай самадастатковасці ЕС. Створаная сістэма, з высокімі цэнамі на прадукцыю сектара, з моцнай мытнай абаронай рынку, са значнай падтрымкай з бюджэту Супольнасця ў і дзяржаўных бюджэтаў як вытворчасці, так і развіцця інфраструктуры і аховы навакольнага асяроддзя, паўплывала на стабілізацыю рынку сельгаспрадуктаў, а таксама на агульнае развіццё сельскай гаспадаркі і вёскі. Гэта прывяло да мадэрнізацыі гаспадарак, стабільных даходаў і да пашырэння экспарту.

Рэалізацыя гэтай палітыкі каштавала вельмі дорага, да таго ж яна негатыўна ўспрымалася краінамі за межамі ЕС. Датацыі на экспарт унутры Еўрасаюза мелі дэстабілізацыйны ёфект на міжнародны рынак сельгаспрадукцыі. З'явілася праблема пе-равытворчасці. З гэтай нагоды еўрапейская сельскагаспадарчая палітыка пераарыентавалася на ўзмацненне канкурэнтаздольнасці еўрапейскіх тавараў на сусветным рынке, пры захаванні ўзроўню даходаў сялян і бяспекі навакольнага асяроддзя.

Актуальныя мэты агульной сельскагаспадарчай палітыкі:

- павелічэнне прадукцыйнасці сельскай гаспадаркі праз увядзенне тэхнічных інавацый, рацыяналізацыю вытворчасці і аптымальнае выкарыстанне рэурсаў, перадусім працоўнай сілы;
- забеспячэнне сялянам адпаведнага ўзроўню жыцця, росту іх даходаў;
- забеспячэнне даступнасці сельгаспрадуктаў для насельніцтва па разумных цэнах, агульная стабілізацыя рынку сельгасвытворчасці.

Прынцыпы агульной сельскагаспадарчай палітыкі:

- 1) адзіны рынак, што азначае вольнае перамяшчэнне тавараў, аднолькавыя кошты закупу асноўных сельгаспрадуктаў, адзіную юрыдычную базу, агульныя правілы гандлю з трэцімі краінамі;

- 2) прынцып прэферэнцыі ЕС, што азначае прыярытэт для збыту сельгаспрадуктаў з краін ЕС і разбудаваную сістэму абароны перад імпартам;
- 3) прынцып фінансавай салідарнасці, згодна з якім усе краіны ЕС пакрываюць выдаткі на рэалізацыю АСП;
- 4) прынцып сумеснай адказнасці вытворцаў, які азначае, што ў ЕС вызначаны максімальная ўзроўні вытворчасці розных прадуктаў, для якіх устаноўлены цэны гарантаваныя. Пры перавышэнні гэтых лімітаў і зніжэнні цэнаў адказнасць ускладаецца на вытворцу.

АСП фінансуецца з Еўрапейскага фонду арыентатаў і гарантываў сельскай гаспадаркі. Выдаткі з бюджэту ЕС на АСП даходзяць да 45 % — больш чым 40 млрд ёура ў год. Адзін з асноўных механізмаў падтрымкі сельскай гаспадаркі — непасрэдныя даплаты пры вытворчасці вызначаных відаў тавараў (раслінаў і жывёлаў). Раз на некалькі гадоў вызначаюцца кошты закупу збожжа. Сяляне, якія прадукуюць лішкі збожжа, атрымліваюць даплаты за вывад з выкарыстання часткі ворнай зямлі.

У блізкай перспектыве плануецца, што АСП будзе перанакіраваная на падтрымку сельскіх гападарак і іх мадэрнізацыю, а не на забеспячэнне росту вытворчасці. На першы план выходзіць якасць і задавальненне патрэбаў еўрапейскага рынку, які цяпер значна павялічваецца.

Рэгіональная палітыка

Нягледзячы на тое што Еўрасаюз — адна з самых багатых і высакаразвітых частак свету, унутры ЕС існуюць вялікія разрывы паміж рэгіёнамі што да ўзроўню жыцця і даходаў, эканамічнага патэнцыялу (Грэцыя, Партугалія, паўднёвыя рэгіёны Італіі і Іспаніі, Корсіка, Паўночная Ірландыя). Разам з пашырэннем на ўсход у 2004 годзе гэты разрыў павялічыўся. З іншага боку, багатыя краіны, такія, як Фінляндыйя, Аўстрыя, Швецыя, сутыкаюцца з сур'ёзнымі структурнымі проблемамі, звязанымі з слабым засяленнем. Трэці тып праблемаў, якімі займаецца рэгіональная палітыка, — ажыўленне эканомікі ў так званых

старых прамысловых рэгіёнах Еўропы (Вялікабрытанія, паўночная Францыя, Іспанія і Бельгія), дзе былі сканцэнтраваныя прадпрыемствы вугальнай, сталеліцейнай, суднабудаўнічай, тэкстыльнай вытворчасці, якія цяпер знаходзяцца ў занядзядзе. Неабходныя пераарыентацыя і перабудова прамысловых структураў гэтых рэгіёнаў.

Агульная рэгіянальная палітыка (АРП), або, як яе яшчэ называюць, структурная, скіраваная на забеспячэнне роўнага развіцця ўнутры ЕС. Яна заключаецца ў пераразмеркаванні еўрапейскіх сродкаў на падтрымку бяднейшых рэгіёнаў за кошт багацейшых і з'яўляецца інструментам фінансавай салідарнасці ды рухавіком еўрапейскага аб'яднання. Па-першае, рэгіянальная палітыка павялічвае пачуццё салідарнасці ўнутры ЕС, бо спрыяе развіццю бяднейшых рэгіёнаў, іх набліжэнню да агульнага сярэдняга ўзроўню эканамічнага развіцця ЕС. Па-другое, яна спрыяе аднастайнасці: усім выгадна змяншэнне разрываў эканамічнага развіцця паміж рэгіёнамі. Адзін з прыкладаў паспяховай рэгіянальнай палітыкі ЕС – гэта Ірландыя, ВУП якой быў 64 % ад сярэднеўрапейскага перад далучэннем, а цяпер гэтая краіна мае вельмі высокія (адны з найлепшых) паказнікі развіцця.

У сваёй структурнай палітыцы ЕС абапіраецца на выдзяленне фінансавай дапамогі бяднейшым рэгіёнам і на каардынацыю дзяржаўных палітык рэгіянальнага развіцця.

Галоўнымі інструментамі гэтай палітыкі з'яўляюцца структурныя фонды. На сённяшні дзень іх чатыры:

- Еўрапейскі фонд рэгіянальнага развіцця;
- Еўрапейскі сацыяльны фонд;
- аддзяленне Еўрапейскага фонду арыентацыі і гарантый ў сельскай гаспадаркі;
- Фонд фінансавай падтрымкі рыбалоўных рэгіёнаў, якую яны атрымліваюць у рамках рэалізацыі агульной рыбалоўнай палітыкі.

На фінансаванне гэтых фондаў у 2000–2006 гадах прызначана 213 млрд еўра – прыкладна 1/3 усіх бюджетных выдаткаў. У 1993 годзе быў створаны Фонд дапасавання, які фінансуе праекты развіцця інфраструктуры ў транспартным

сектары і праекты аховы навакольнага асяроддзя ў краінах, ВУП якіх ніжэй за 90 % ад сярэдненеўрапейскага (Грэцыя, Іспанія, Партугалія).

70 % усіх фінансавых рэурсаў, якія выдзяляюцца на рэалізацыю рэгіянальнай палітыкі, скіраваныя на падтрымку так званих рэгіёнаў 1-й катэгорыі, ВУП якіх ніжэй за 75 % ад сярэдненеўрапейскага. Прыкладна 22 % насельніцтва ЕС жыве ў такіх мясцовасцях. Грошы выдаюцца на паляпшэнне асноўнай інфраструктуры і спрыянне інвестыцыям. 11,5 % рэгіянальнага фінансавання ідзе ў рэгіёны 2-й катэгорыі (зоны эканамічнага занядобу, старыя прымысловыя рэгіёны). Там знаходзіцца каля 18 % еўрапейскага насельніцтва. Грошы выдаткоўваюцца на мадэрнізацыю і эканамічную дысацыяльную пераарыентацыю. Трэцяя катэгорыя выдаткаў з рэгіянальных фондаў – праграмы стварэння новых працоўных месцаў ва ўсіх рэгіёнах, якія не трапляюць у 1-ю катэгорию. Гэта прыкладна 12 % выдаткаў, якія ідуць на фінансаванне праграмаў паляпшэння сістэмаў агульной і прафесійнай адукацыі, ініцыятываў па стварэнні новых працоўных месцаў. 5,35 % сродкаў АРП ідзе на фінансаванне асобных кірункаў: праграмаў памежнага і міжрэгіянальнага супрацоўніцтва, праграмаў доўгатэрміновага развіцця занялых гарадоў і гарадскіх зонаў, развіцця вясковых мясцовасцяў, праграмаў барацьбы супраць дыскрымінацыі і няроўнасці ў працы.

Сацыяльная палітика і палітика працаўладкавання

Высокі ўзровень бесспрацоўя ў краінах ЕС і звязаны з гэтым ціск на сістэму сацыяльнай абароны высоўваюць на першы план пытанне стварэння новых працоўных месцаў. Гэта неабходна, каб забяспечыць канкурэнтаздольнасць еўрапейскай эканомікі і высокі ўзровень сацыяльнай аховы. Лозунг, якім карыстаецца Камісія пры рэалізацыі сацыяльнай палітыкі ЕС, – «больш месцаў працы, лепшай якасці і роўнасці магчымасцяў пры працаўладкаванні».

Паколькі рэалізацыя сацыяльнай палітыкі надалей застаецца прыярытэтам урадаў краін ЕС, еўрапейскія інстытуты распрацоўваюць галоўныя напрамкі сацыяльнай палітыкі, якія пазна чаюць шлях дзяржавам ЕС. Вядзецца пра так званую Програму захадаў у галіне сацыяльнай палітыкі і палітыкі працаўладкавання. Асноўнымі элементамі гэтай праграмы з'яўляюцца:

- Еўрапейская стратэгія працаўладкавання;
- паляпшэнне нормаў і ўмоваў працы;
- праграмы сацыяльнай інтэграцыі і сацыяльнай аховы;
- роўнасць паміж мужчынамі і жанчынамі.

Програмай вызначана наступная задача палітыкі да 2010 года: павялічыць працэнт працаўладкавання да 70 % ад усяго працаўдольнага насельніцтва ЕС (на сёння гэта лічба складае толькі 64 %). Для гэтага трэба стварыць 22 млн новых працоўных месцаў (за перыяд 2000 – 2002 у 15 краінах ЕС было створана 5 млн працоўных месцаў).

Неабходнае фінансаванне на рэалізацыю гэтай праграмы ідзе з Еўрапейскага сацыяльнага фонду (прыкладна 60 млрд ёура у 2000 – 2006 гадах). З фонду фінансуюцца праграмы павышэння кваліфікацыі і сацыяльнай мабільнасці. Асобна выдзяляецца падтрымка рэгіёнам ЕС з высокім узроўнем беспрацоўя і з ніzkімі сярэднімі даходамі. З млрд ёура выдаткоўваецца на рэалізацыю праграмаў па барацьбе супраць дыскрымінацыі і няроўнасці ў працы.

Дадатковым крокам еўрапейскіх інстытутаў на шляху забеспечэння правоў працоўных з'яўляюцца «Еўрапейскія мінімальныя нормы» ўмоваў працы, якімі гарантуюцца захаванне здароўя і бяспека на працы, права на роўны заробак за аднагодную працу на тэрыторыі ўсяго ЕС, забарона дыскрымінацыі.

Адным з асноўных дасягненняў Еўрасаюза з'яўляецца сва бода перамяшчэння і працаўладкавання па ўсёй тэрыторыі ЕС. У гэтым кантэксце ў рамках агульной еўрапейскай сацыяльнай палітыкі рэалізуецца права на сацыяльнае забеспечэнне. Прынцыпы сацыяльнага забеспечэння вызначаюцца ўрадамі краін ЕС самастойна, у рамках нацыянальнай сацыяльнай палітыкі. На еўрапейскім узроўні гарантуюцца права на адпаведны ўзоровень

Асноўныя сфёры агульной палітыкі Еўрапейскага Саюза

сацыяльнага забеспячэння (магчымасць падтрымліваць высокі ўзровень жыцця, абавязковая пенсія, дабраякасная ахова здароўя па ўмеркаваных цэнах).

Тэхнічнай дапамогай еўрапейскім органам, адказным за рэалізацыю сацыяльнай палітыкі, займаюцца тры спецыяльныя асяродкі:

- Еўрапейскае агенцтва па справах аховы здароўя і бяспекі на працы, якое знаходзіцца ў іспанскім горадзе Більбао;
- Еўрапейскі фонд паляпшэння ўмоваў жыцця і працы, што месціцца ў Дубліне (Ірландыя);
- Еўрапейскі камітэт назірання за недапушчэннем праяваў расізму і шавінізму, які знаходзіцца ў Вене (Аўстрыя).

Культурная і адукацыйная палітыкі

Мова, літаратура, тэатр, архітэктура, кіно, радыё — усе праваў творчай дзейнасці чалавека сведчаць аб культурнай разнастайнасці. Кожны рэгіён, кожная краіна ЕС маюць сваю культурную спецыфіку, а адначасова яны рэпрэзентуюць частку агульной культурнай спадчыны Еўropy. У сферы культурнай палітыкі Еўрасаюз вызначаў перад сабой падвойную мэту: захаваць і папулярызаваць гэту разнастайнасць і спрыяць агульнадаступнасці культуры. Больш канкрэтна мэты культурнай палітыкі ЕС фармулююцца наступным чынам:

- павышаць узровень ведаў у галіне культуры і гісторыі народаў Еўropy;
- садзейнічаць развіццю культур у кірунку захавання культурнай разнастайнасці і адначасовага падкрэслення агульнасці еўрапейскай культурнай спадчыны;
- спрыяць працэсам творчасці і культурным абменам;
- спрыяць шматкультурнасці і дэмакратычнасці навучання.

Асаблівасцю культурнай палітыкі ЕС з'яўляецца яе дапаможныя характеристары. Еўрасаюз толькі дапаўняе дзейнасць краін-удзельніц у гэтай галіне і спрыяе распаўсюджванню культурных здабыткаў. Праўную аснову пад рэалізацыю гэтых мэтаў заклаў

Маастрыхцкі дагавор, у якім афіцыйна была прызнаная важнасць культурнага вымярэння еўрапейскай інтэграцыі.

Для актыўнай працы ў сферы культуры органы ЕС маюць некалькі інструментаў. Яны могуць самастойна прапаноўваць і праводзіць культурныя праграмы, зацвярджаць выдаткі на рэалізацыю культурнай палітыкі. Цяпер створаная цэлая еўрапейская культурная індустрывя, якая з'яўляецца важнай крыніцай прыбыткаў у бюджет і резервуарам новых месцаў працы. Сёння ў гэтым сектары працуе каля 7 млн чалавек.

Еўрасаюз улічвае «культурнае вымярэнне» і пры рэалізацыі агульной палітыкі ў іншых абсягах. Так, у сферы адукцыі вялікае значэнне надаеца спрыянню вывучэння моваў усіх краін ЕС. Тоэ ж адбываеца і ў іншых сферах (навуковых даследаванняў, новых тэхналогіяў і інфармацыйнага грамадства, сацыяльнага і рэгіянальнага развіцця). Еўрапейскі сацыяльны фонд і Фонд сацыяльнага развіцця выдзяляюць штогод каля 500 млн еўра на падтрымку праектаў, якія ўтрымліваюць культурны элемент. Канкрэтны прыклад — падтрымка з еўрапейскіх фондаў італьянскага Фонду імя Артуро Таскані, які займаеца адукцыяй беспрацоўных музыкаў.

Са свайго боку, Камісія патрабуе ад урадаў краін ЕС спрыяць культурнаму развіццю бедных рэгіёнаў, каб умацаваць рэгіянальную тоеснасць, прыцягнуць турыстаў і стварыць месцы працы ў сферах абслугоўвання і СМИ. Адным з такіх праектаў стала сямігадовая праграма захавання і папулярызацыі археалагічнай спадчыны Грэцыі, на якую было выдзелена 600 млн еўра.

У 1994 годзе, з прыняццем пастановы Еўракамісіі аб культурнай дзейнасці Саюза, была распачатая першая фаза рэалізацыі культурнай палітыкі. Яе асноўнымі інструментамі сталіся тры праграмы спрыяння: «Арыян» (кніга і чытанне), «Калейдаскоп» (мастацкая творчасць) і «Рафаэль» (ахова культурнай спадчыны). У 2000 годзе гэтыя праграмы злучылі ў адну — «Культура-2000». Яна разлічаная на 5 гадоў (да канца 2004 года) і мае бюджет у 167 млн еўра. Мэтамі гэтай праграмы з'яўляюцца стварэнне адзінай еўрапейскай культурнай прасторы, развіццё мастацкай і літаратурнай творчасці, захаванне гісторыі і культуры.

тарычнай спадчыны краінаў ЕС, стымуляванне міжкультурнага дыялогу. Апроч праграмы «Культура-2000», існуюць яшчэ праграмы «Медыі», «Культурная сталіца», розныя праграмы падтрымкі моўнай разнастайнасці і вывучэння замежных моваў.

Падобна як і ў галіне культуры, адукатычная палітыка застаецца ў кампетэнцыі нацыянальных урадаў краінаў Еўрасаюза. Аднак у распараджэнні органаў ЕС знаходзяцца такія інструменты, як адукатычныя праграмы і дырэктывы пра ўзаемапрызнанне атэстатаў і дыпломаў аб прафесійнай і вышэйшай адукациі.

Важнае значэнне маюць шматгадовыя праграмы спрыяння адукациі. Кожны год больш за 100 000 еўрапейскіх грамадзянаў удзельнічаюць у праграмах адукатычнага абмену, якія спрыяюць лепшаму ўзаемаразумленню розных культур. Праз гэта ствараецца сапраўднае пачуцце еўрапейскага грамадзянства, павялічваецца мабільнасць насельніцтва. Прычым такія праграмы не абмяжоўваюцца толькі моладдзю. Адной з мэтаў адукатычнай палітыкі ЕС з'яўляецца спрыянне навучанню і павышэнню кваліфікацыі на працягу ўсяго жыцця. Таму значная частка адукатычных праграмаў не прадугледжвае ніякіх узроставых абмежаванняў для ўдзельнікаў.

У сярэдзіне 1990-х гадоў распачалася рэалізацыя двух вялікіх агульнаеўрапейскіх праграмаў — «Сакрат» (Socrates) у галіне вышэйшай адукациі і «Леанарда да Вінчы» (Leonardo da Vinci) у галіне прафесійнай адукациі і павышэння кваліфікацыі. На іх рэалізацыю штогод выдзяляеца каля 400 млн еўра. Праграма «Леанарда да Вінчы» падтрымлівае міжнародныя абмены, а таксама праекты, скіраваныя на павышэнне ўзроўню прафесійнай адукациі, развіццё інавацыйнасці, раскрыццё прадпрымальніцкіх здольнасцяў, працоўную адаптацию ў іншых краінах ЕС. Праграма «Сакрат» мае на мэце пашырэнне супрацоўніцтва паміж вузамі, стварэнне магчымасцяў для студэнтаў і выкладчыкаў правесці некаторы час ва ўніверсітэтах іншых краін (падпраграма «Эразм»), развіццё моўных і культурных ведаў. Апрача «Эразма», у рамках «Сакрата» існуюць яшчэ некалькі падпрагра-

маў: «Каменій» — скіраваная на школьнную адукцыю і абмены; «Грунтвіг» — адукцыя для дарослых, павышэнне кваліфікацыі (набыццё новых ведаў пра ЕС) і стварэнне сетак абмену інфармацыяй; «Лінгва» — вывучэнне моваў, у тым ліку і слаба распавяджаных рэгіональных*; «Мінерва» — выкарыстанне новых тэхналогій у адукцыі, праграмы завочнага навучання. Стыпендыі на ўдзел у гэтых праграмах могуць атрымальць студэнты ўсіх курсаў, выкладчыкі з 15 краін — сябраў ЕС, а таксама з Ісландыі, Ліхтэнштэйну і Нарвегіі, 10 краінаў, якія ўступаюць у Еўрасаюз з 1 мая 2004 года і трох краінаў-кандыдатаў (Балгарыі, Румыніі, Турцыі). Швейцарскі ўрад фінансуе ўдзел сваіх грамадзянаў у праграме «Леанарда да Вінчы».

Паралельна з гэтымі, ужо класічнымі праграмамі спрыяння адукцыі ў ЕС існуюць таксама інструменты падтрымкі нацыянальных адукцыйных палітык. Асаблівай увагі заслугоўваюць дзеянасць Еўрапейскага цэнтра падтрымкі прафесійнай адукцыі ў Салоніках (Грэцыя) і Еўрапейскага фонду прафесійнай адукцыі ў Турыне (Італія). Трэба таксама нагадаць меры, скіраваныя на павышэнне кваліфікацыі беспрацоўнай моладзі ды асабаў, якія вяртаюцца да прафесійнай дзеянасці пасля перапынку. Еўрасаюз фінансуе неадукцыйныя праграмы падтрымкі моладзевай актыўнасці: валанцёрства, праграмы ўдзелу моладзі ў праектах дапамогі мясцовым супольнасцям. Удзел у такіх праграмах дапамагае лепш зразумець сутнасць еўрапейскага грамадзянства і еўрапейскай свядомасці.

Асноўнымі напрамкамі адукцыйнай палітыкі ЕС на будучыню з'яўляюцца стварэнне еўрапейскай прасторы вышэйшай адукцыі да 2010 года і пераход да рэалізацыі канцепцыі «няспыннага навучання» (на працягу ўсяго жыцця).

---

* Цяпер мінімальны моеўнай нормай у ЕС лічыцца веданне трох моваў: родная мова + дзве іншыя мовы краінаў ЕС.

Палітыка аховы навакольнага асяроддзя

Ахова навакольнага асяроддзя — вельмі важная справа. Асабліва калі мы хочам забяспечыць адпаведную якасць жыцця для наступных пакаленняў. Праблема ляжыць у тым, каб спалучыць экалагічны падыход з патрэбай працяглага эканамічнага росту. Еўрапейская палітыка ў галіне аховы навакольнага асяроддзя базуецца на перакананні, што пры ўвядзенні высокіх экалагічных нормаў адначасова заахвочвае інавацыйнасць і развіццё эканомікі.

Такім чынам, мэтамі еўрапейскай палітыкі аховы навакольнага асяроддзя з'яўляюцца: захаванне і паляпшэнне стану навакольнага асяроддзя; рацыянальнае і абачліве выкарыстоўванне прыродных рэурсаў; развіццё міжнароднага супрацоўніцтва пры вырашэнні рэгіянальных альбо глабальных экалагічных проблемаў.

Інструменты гэтай палітыкі: праўныя акты, дырэктывы па стандартах якасці навакольнага асяроддзя (дапушчальныя ўзорыні забруджання); стандарты вытворчасці (будаўнічыя, пра-мысловыя стандарты, узорыні выкідаў забруднільных рэчываў і перапрацоўка адходаў); прадуктовыя стандарты (узорыні забруджання і ўтрымання забруднільных рэчываў); праграмы мерапрыемстваў па ахове навакольнага асяроддзя.

На сённяшні дзень еўрапейская палітыка ў дадзенай галіне рэалізуецца ў кірунках, вызначаных Шостай экалагічнай праграмай «Навакольнае асяроддзе-2010 — наша будучыня, наш выбар». Асноўныя мерапрыемствы гэтай праграмы датычачца змяншэння брудных выкідаў у атмасферу, спынення кліматычных зменаў (праблема глобальнага паязлення), аховы прыроды (флоры і фаўны), эканомнага выкарыстоўвання прыродных рэурсаў і пераапрацоўкі адкідаў.

Нагляд за выкананнем экалагічных нормаў і прыярытэтай на тэрыторыі ўсяго ЕС ажыццяўляе Еўрапейская Камісія. Яна сочыць за тым, каб пры рэалізацыі агульной палітыкі Еўрасаюза ў іншых сферах пралічваліся наступствы для навакольнага асяроддзя. Вынікам рэалізацыі папярэдніх праграмаў аховы наваколь-

нага асяроддзя сталася ўвядзенне экалагічных нормаў і распрацаванай сістэмы кантролю за забруджваннем. У яе ўваходзіць кантроль за ўзроўнем шумоў, спажывецкіх адкідаў, ахова прыродных асяродкаў, кантроль за ўзроўнем выхлапных газаў, за хімічнай вытворчасцю, папярэджанне і ліквідацыя наступстваў прымысловых аварый. Палітыка санкцыяў да парушальнікаў экалагічных нормаў праводзіцца паводле прынцыпу «забрудзіў – заплаці». Прадпрыемства ці асока, якая забруджвае навакольнае асяроддзе, павінна забяспечыць інвестыцыі, неабходныя, каб адпавядаць вызначаным нормам, альбо збудаваць сістэму перапрацоўкі выкарыстаных прадуктаў, ліквідацыі адкідаў і да т. п.

Апошнім часам уводзяцца новыя нормы забеспячэння якасці навакольнага асяроддзя. Прадпрыемствы абмяжоўваюцца ў выкарыстанні пэўных хімічных субстанцыяў. Іх заахвочваюць альбо выкарыстоўваюць менш шкодныя замянільнікі шкодных рэчываў, альбо развіваюць зусім іншыя тэхналогіі вытворчасці. А, напрыклад, вытворцы аўтамабіляў павінны прадугледжваць, якім чынам розныя іх часткі будуць перапрацаваныя ці зліквідаваныя.

Важным элементам дзейнасці Еўракамісіі з'яўляецца інфармаванне грамадзянаў аб адказнасці, якая ляжыць на іх па ахове навакольнага асяроддзя. Гэтай мэце служыць Сакратарыят еўрапейскіх інфармацыйных сеткаў у галіне навакольнага асяроддзя.

Дадатковым інструментам рэалізацыі гэтай палітыкі з'яўляюцца даследчыя праграмы STEP (даследаванні ў галіне навукі і тэхналогіяў аховы навакольнага асяроддзя), EPOSН (кліматалогія і натуральныя рызыкі) і LIFE.

У 1993 годзе было створанае Еўрапейскае агенцтва па навакольным асяроддзі. Яго мэтай з'яўляецца забеспячэнне органаў ЕС неабходнай інфармацыйай аб стане навакольнага асяроддзя ў еўрапейскіх краінах.

Вялікая колькасць экалагічных проблемаў выходзіць па-за межы Еўрасаюза. Тому ЕС далучыўся да міжнародных канвенцыяў і праграмаў, прысвечаных вырашэнню шэрага важных проблемаў, такіх, як праблема кіслотных дажджоў, захавання біялагічнай разнастайнасці, праблема небяспечных адкідаў, аховы вялікіх еўрапейскіх рэк, Міжземнага і Балтыйскага мораў і г. д.

Палітыка супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў

Для любога грамадзяніна Еўрасаюза права вольна перамяшчацца, жыць і працаваць у любой краіне ЕС з'яўляецца відавочным. Аднак, каб спакойна карыстацца гэтым правам, трэба мець магчымасць жыць і працаваць у бяспечы, не баяцца злачынцаў, мець роўныя магчымасці юрыдычнай абароны і аховы асноўных правоў. Менавіта дзеля гэтага ЕС пачаў будаваць прастору свабоды, бяспекі і справядлівасці. Стварэнне такой прасторы — галоўная мэта палітыкі супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў. Гэта палітыка ахоплівае разнастайныя пытанні — абароны правоў чалавека, еўрапейскага грамадзянства, асабістай свабоды перасоўвання, іміграцыі і давання прытулку, выдачы візаў, аховы знешніх межаў ЕС, шчыльнага супрацоўніцтва паміж органамі ўнутраных справаў, судамі, мытнямі. У выніку рэалізацыі гэтай палітыкі ўнутры ЕС пачынаюць дзеяніцаць агульныя правілы і нормы абароны правоў чалавека, эміграцыі і прытулку, аховы правапарадку, пашыраеца судовае супрацоўніцтва.

Надзвычай важныя рашэнні што да палітыкі супрацоўніцтва ў галіне юстыцыі і ўнутраных справаў былі прынятыя на пасяджэнні Еўрапейскай Рады ў Брусселі ў сакавіку 2004 года. Перадусім, не без упływu крыававых тэрактаў у Мадрыдзе, была ўтворана пасада Каардынатара Еўрасаюза ў барацьбе з тэрарызмам. Кіраўнікі краінаў ЕС дамовіліся таксама, што будзе ўведзены агульны еўрапейскі ордэр на арышт. Патрэба яго ўвядзення тлумачыцца тым, што апроч існавання агульнаеўрапейскай мяжы, застаюцца і межы паміж асобнымі еўрапейскімі краінамі і дагэтуль паліцыя адной краіны ЕС не мае права кагосці пераследаваць ці арыштоўваць на тэрыторыі іншай дзяржавы. У сувязі з гэтым запланавана, што да студзеня 2005 года будзе ўтворанае Еўрапейскае агенцтва межаў. Таксама будзе створаная агульнаеўрапейская прокуратура дзеля каардынацыі следчых дзеянняў і судовага пераследу міжнародных злачынцаў.

Супольная замежная палітыка і палітыка бяспекі

Інтэграцыйныя працэсы, якія адбываюцца цягам апошніх 50 гадоў у Заходній Еўропе, прывялі да трансфармацыі гэтай часткі кантыненту ў магутны эканамічны асяродак. Арганізацыйнай формай гэтага асяродка з'яўляецца Еўрапейскі Саюз. Нагадаем, што адзіны інстытуцыйны фармат ЕС складаецца з трох «апірышчаў», адно з якіх тычыцца супольной замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі. Гэты кірунак супольной дзейнасці з'яўляецца адным з самых «маладых», бо на працягу доўгага часу Еўрасаюз быў пазбаўлены ўласнай замежнай палітыкі, а справы бяспекі былі прэрагатывай НАТО.

Канец «халоднай вайны» ў канцы 1980-х гадоў прывёў да вялікіх зменаў у міжнародных дачыненнях. Пад уплывам гэтых зменаў адбылося пераасэнаванне еўрапейскай бяспекі. Распад СССР і сацыялістычнага блока азначаў знікненне пагрозы «масавага нападу» на Заходнюю Еўропу, гэтаксама як і пагрозы глаўнага канфлікту. Затое на першы план выйшлі канфлікты лакальныя (такія, як вайна ў Югаславіі), якія пагражалі стабільнасці ўсёй Еўропы. З іншага боку, аб'яднанне Германіі выклікала пэўныя перасцярогі рэшты краін ЕС, звязаныя з пашырэннем меркаваннем, нібыта апошняя будзе імкнуща заніць дамінантнае становішча ў Еўропе, асабліва ў Еўропе Цэнтральнай. Каб не дапусціць падобнага развіцця падзеяў, неабхідным бачылася паглыбіць супрацоўніцтва краін ЕС у сферы замежнай палітыкі і праз гэта мацней прывязаць немцаў да агульнаеўрапейскай канструкцыі. Урэшце было вырашана «ўзбройць» Еўропу неабхіднымі інструментамі, каб яна магла праводзіць супольную замежную палітыку і гарантаваць бяспеку ўсіх краінаў-удзельніц.

Краіны Еўрасаюза вызначылі асноўныя мэты супольной замежнай палітыкі бяспекі:

- абарона агульных каштоўнасцяў, асноўных інтарэсаў і незалежнасці краін-удзельніц ЕС;
- умацаванне бяспекі ЕС і асобных краін;
- развіццё і кансалідацыя дэмакратыі, прававой дзяржавы, абарона правоў чалавека і асноўных грамадзянскіх свабод.

Еўрапейскія краіны хочуць мець супольную пазіцыю па пытаннях міжнароднай палітыкі, узмацняць прысутнасць ЕС на міжнароднай арэне і адыхрываць больш значную ролю ў сферы бяспекі. Таму ад часу Амстэрдамскага пагаднення (1997) у абсяг супольнай замежнай палітыкі бяспекі было ўведзенае выкананне гуманітарных акцый, акцый ратаўнічых, падтрымання і ўсталявання міру, вырашэння крызісных сітуацый (г. зв. «Петэрсбергскія місіі»). Была таксама ўведзеная пасада Вярховага прадстаўніка ў справах супольнай замежнай палітыкі і палітыкі бяспекі, якую заняў Генеральны сакратар Рады ЕС. Ён дапамагае Радзе ў правядзенні замежнай палітыкі, прымае ўдзел у распрацоўцы і рэалізацыі палітычных рашэнняў, а ў некаторых выпадках мае права самастойна весці перамовы з прадстаўнікамі трэціх краін.

Асноўнымі інструментамі ЕС пры рэалізацыі супольнай замежнай палітыкі бяспекі з'яўляюцца:

- агульныя стратэгіі — распрацоўваюцца Радай ЕС на падставе прапановаў Еўрапейскай Рады. Яны датычацца найбольш важных справаў і пытанняў замежных адносін. Першая такая стратэгія была прынята ў чэрвені 1999 года і вызначала адносіны ЕС з Расіяй;
- агульная пазіцыя — з'яўляецца адлюстраваннем пазіцыі Рады ЕС, звычайна прымаецца па канкрэтных аспектах дзейнасці асобных дзяржаваў, падчас напружаных сітуацый альбо міжнародных крызісаў;
- сумесныя дзеянні — таксама інструмент, які знаходзіцца ў кампетэнцыі Рады ЕС. Пры прыняцці праграмы сумесных дзеянняў вызначаюцца мэты, абшар, тэрмін рэалізацыі і памер неабходных сродкаў. Гэты інструмент быў выкарыстаны падчас крызісаў і канфліктав у былой Югаславіі;
- дэкларатывы — публічныя заявы, у якіх ЕС рэпрэзентуе сваю пазіцыю ў стаўленні да палітыкі розных краін ці пэўных міжнародных падзеяў.

Асноўныя сфёры агульной палітыкі Еўрапейскага Саюза

Пасля доўгіх перамоваў і спрэчак паміж Германіяй і Францыяй з аднаго боку і Вялікабрытаніяй, Аўстрыяй, Швецыяй – з другога, у 1998 годзе ў г. Сан-Мало (Францыя) была падпісаная «Дэкларацыя ў справе еўрапейскай абароны», у якой было заўёлена, што Еўрасаюз павінен развіваць «уласныя вайсковыя здольнасці». Пасля прыняцця шэрага іншых дакументаў* у рамках ЕС былі створаныя структуры палітычнага кантролю і стратэгічнага кіраўніцтва антыкрызіснымі аперацыямі, а таксама сілы хуткага рэагавання Еўрасаюза. У 2001 годзе была прынята праграма Еўрапейскай асноўнай мэты (*European Headline Goal*), дзе гаварылася аб стварэнні 6-тысячнага корпуса для правядзення антыкрызісных аперацыяў. 22 студзеня 2001 года Рада ЕС прыняла рашэнне аб пераўтварэнні часовых структур, адказных за каардынацыю антыкрызісных дзеянняў, і некаторых місій у пастаянныя органы Еўрасаюза. Так паўсталі Камітэт па спраўах палітыкі і бяспекі, Вайсковы камітэт і Вайсковы штаб ЕС. Іншым крокам па ўзмацненні палітыкі бяспекі было рашэнне аб магчымасці выкарыстання сіл і сродкаў НАТО для аперацый, якія праводзяцца пад эгідай ЕС.

Дзякуючы развіццю ўласных вайсковых сілаў і магчымасці выкарыстання рэурсаў НАТО, Еўрасаюз цяпер ужо лепш падрыхтаваны для правядзення аперацыяў па ўсталяванні міру.

---

* Пастановы пасяджэнняў Еўрапейскай Рады ў Кёльне (3 – 4 чэрвеня 1999 г.), Хельсінках (10 – 11 снежня 1999 г.) і Ніцы (7 – 9 снежня 2000 г.).

Выгады далучэння да Еўрасаюза на прыкладзе новых членаў

Папярэдніцай Еўрасаюза, як вядома, была Еўрапейская эканамічна-супольнасць (ЕЭС), заснаваная Бельгіяй, Нідэрландамі, Люксембургам, Германіяй, Францыяй і Італіяй у 1958 годзе з мэтай стварэння агульнага рынку тавараў, капіталаў і працоўнай сілы праз адмены мытных збораў ды іншых абмежаванняў у сферы гандлю ды правядзення ўзгодненай эканамічнай палітыкі. Пазней у Супольнасць былі прынятыя Вялікабрытанія, Данія, Ірландыя (1973 г.), Іспанія, Партугалія (1981 г.) і Грэцыя (1986 г.). З 1995 года членамі ЕС сталі Аўстрыя, Фінляндыя і Швецыя. У якасці прыкладу таго, як гэта адбывалася, прывядзём перадгісторыю ўваходжання ў ЕС трох новых членаў, якія прадстаўляюць трэ разныя генерацыі далучэнцаў: Ірландыі, Іспаніі і Аўстрыі.

Ірландыя

Пасля першай спробы далучыцца да Еўрапейскіх Супольнасцяў яшчэ ў 1960-х гадах, якая была заблакаваная антыбрытанскім ветам французскага презідэнта Дэ Голя, Ірландыя афіцыйна далучылася да ЕЭС толькі 1 студзеня 1973 года. Гэта сталасямагчымым пасля таго, як на майскім рэферэндуме 1972 года 83 % ірландцаў выказаліся за ўваходжанне ў Аўяднаную Еўропу.

З таго часу Ірландыя з'яўляецца паслядоўным прыхільнікам узмащэння ЕС. Адной з галоўных прычынаў гэтай прыхільнасці стаўся той факт, што ўваходжанне ў Супольнасці зрабіла Ірландыю менш залежнай ад Вялікабрытаніі. Да таго ж гэтая краіна ўвесь час з'яўлялася адным з найбуйнейшых атрымальнікаў фінансавай дапамогі ЕС (асабліва сельскагаспадарчых субсідыяў).

Часам у Ірландыі гучалі і сур'ёзныя крытычныя галасы ў дачыненні да некаторых аспектаў агульнаеўрапейскай палітыкі. Яны ў асноўным натхняліся дзвюма прычынамі: прызычаенасцю ірландцаў да палітыкі нейтралітэту і моцна пашыраным каталіцкім традыцыяналізмам (які выяўляеца, напрыклад, у моўным антыабортавым руху). Тым не менш рэферэндумы аб ратыфікацыі Маастрыхтскага пагаднення 1992 года і Амстэрдамскага 1997 года скончыліся ў Ірландыі пераканаўчым «так». У адрозненне ад сваёй усходній суседкі Вялікабрытаніі, Ірландыя з'яўляеца ўдзельніцай Еўрапейскага валютнага саюза і, адпаведна, прыняла еўра ў якасці ўласнай валюты.

Краіна мае 3 галасы ў Радзе ЕС, аднаго еўракамісара, 15 месцаў у Еўрапейскім Парламенце і 1 суддзю ў Еўрапейскім Судзе. 15 студзеня 2002 года ірландзец Пэт Кокс быў абраны старшынём Еўрапарламента.

Іспанія

Да падзення дыктатарскага рэжыму Франка ў 1970-х гадах, Іспанія была выключаная з працэсаў еўрапейскага супрацоўніцтва. Адразу пасля змены ў краіне ўлады было заключанае гандлёвае пагадненне паміж Іспаніяй і ЕС, якое аказала сур'ёзную падтрымку іспанскай эканоміцы і выбрукавала дарогу да далейшай інтэграцыі.

Іспанія падала заяўку на ўступленне ў ЕС у ліпені 1977 года, праз два гады пасля смерці Франка. Усе палітычныя і эканамічныя сілы краіны прыхільна паставіліся да гэтага кроку, бо разлічвалі на дапамогу Еўропы ў справе дэмакратызацыі і на канец палітыкі ізоляцыянізму. Перамовы аб далучэнні пачаліся ў 1979 годзе, але працягваліся аж да 1985 года. Галоўным «тормазам» была Францыя, якая баялася наплыву танных іспанскіх сельскагаспадарчых прадуктаў на свой рынак і іспанскага ўваходжання ў НАТО.

І ёсё ж такі з 1 студзеня 1986 года Іспанія стала афіцыйным удзельнікам Еўрасаюза. Цяпер гэтая краіна мае 8 галасоў у Радзе ЕС і 2 члены Еўракамісіі. Краіна мае 64 месцы ў Еўрапарламенце

і 1 суддзю ў Еўрапейскім Судзе. З 1 студзеня да 30 ліпеня 2002 года прадстаўнік Іспаніі ўзначальваў Еўрапейскую Раду.

Аўстрывія

З прычыны свайго традыцыйна нейтральнага статусу Аўстрывія не падавала заяўку на ўваходжанне ў Еўрапейскія Супольнасці да 1 ліпеня 1989 года. Аднак ужо з 1960 года краіна актыўна супрацоўнічала з ЕС у шэрагу кірункаў, а затым далучылася да Еўрапейскай эканамічнай прасторы. Перамовы пра ўступленне Аўстрывія пачала ў лютым 1993 года. 12 ліпеня 1994 года быў праведзены рэферэндум па пытанні ўвахожання ў ЕС. Хаця «зялёныя» і кансерватары выступалі супраць гэтага працэсу, аднак рэферэндум выявіў 67-працэнтную падтрымку прыхільнікаў інтэграцыі.

З студзеня 1995 года Аўстрывія стала афіцыйным членам ЕС, а з 1 ліпеня да 31 снежня 1998 года старшынявала ў ім. На сённяшні дзень гэтая краіна мае 4 галасы ў Радзе ЕС, 21 месца ў Еўрапейскім Парламенце, 1 суддзю ў Еўрапейскім Судзе, 1 еўракамісара.

Такім чынам, 9 з 15 сённяшніх удзельнікаў Еўрасаюза не ўваходзілі ў лік першапачатковых ініцыятараў аб'яднання Еўропы. Таму ўяўляе цікавасць, якія ж карысці шукалі і знайшли там гэтыя краіны, што калісьці без асаблівага энтузіязму паставіліся да ідэі агульнаеўрапейскай эканамічнай прасторы і палітычнага аб'яднання кантынента.

Еўрапейскі Саюз – новыя рынкі

З прыняццем у ЕС 10 новых членаў, з 1 мая 2004 года гаспадарчыя суб'екты ўсяго аблівару, ад Ірландыі да Польшчы, маюць магчымасць непасрэднага звароту сваіх прапановаў ужо да 450 мільёнаў спажыўцуў у 25 краінах.

Грэцыя, Іспанія і Партугалія, якія далучыліся да ЕС у 1980-х гадах, добра выкарысталі свой удзел у Супольнасцях для паве-

лічэння нацыянальнага даходу ды ўзмацнення сваіх міжнародных пазіцыяў. У 1980 годзе валавы нацыянальны прадукт, што прыпадаў на аднаго жыхара Грэцыі, складаў 5790 долараў (звесткі Сусветнага Банка), тады як у 1999 годзе ён узрос да 21110 долараў. Вялікі рост даходу на душу насельніцтва меў таксама месца ў Іспаніі і Партугаліі. У 1985 годзе ён складаў адпаведна 4420 і 2250 долараў, а ў 1999 годзе — 14800 і 11010 долараў.

Да таго ж наяўнасць адзінай валюты спрашчае парашунне цэнаў і, як следства, забяспечвае стабільнасць еўрапейскага бізнесу, стымулюе эканамічны рост і канкурэнцыю ў спаборніцтве за спажыўца. Краіны ЕС выпускаюць больш за 18 % сусветнага прадукту, і на гэты рэгіён прыпадае каля 20 % сусветнага экспарту. Варта адзначыць, што цягам апошняга дзесяцігоддзя, паводле звестак Еўрапейскай Камісіі, функцыянаванне агульнага рынку прывяло да стварэння 2,5 мільёнаў працоўных месцаў у краінах — новых удзельніцах, а даход у іх вырас да 877 млрд еўра. Апытанні грамадскай думкі ў Ірландыі, Іспаніі, Аўстрыі ды іншых краінах, якія далучаліся да ЕС пачынаючы з 1973 года, даводзяць, што аж 80 % іх грамадзянаў лічаць, што агульны рынак забяспечыў павелічэнне доступнасці тавараў, а каля 70 % мяркуюць, што палепшылася іх якасць. Акрамя таго, для жыхароў краін — новых членоў ЕС неацэннае значэнне мела дэмнапалізацыя рынку тэлекамунікацыйных паслуг і развіццё міжнароднай канкурэнцыі ў банкаўскім і страхавым сектарах, а адсюль — і значнае зніжэнне цэнаў у названых галінах. Прыхільнікі еўрайнтэграцыі ў Аўстрыі ў якасці аргументу звярталі таксама значную ўвагу на знікненне мытных бар'ераў на прадукты і паслугі, вырабленыя ў краінах ЕС. Вось жа, адзін з найгалоўнейшых заўважных эфектаў далучэння да агульнага рынку Еўрасаюза — зніжэнне цэнаў на значную колькасць імпартаваных тавараў.

Еўрапейскі Саюз — новыя працоўныя месцы

Для таких краін, як Партугалія ці Іспанія, вялікае значэнне мела палітыка Еўрасаюза ў галіне занятасці, скіраваная на стымульаванне эканамічнага росту і стварэнне новых працоўных

месцаў. Адкрыццё межаў спрасціла для грамадзянаў гэтых краінай працаўладкаванне ў відавочна больш развітых дзяржавах-суседзях, а значыць — і рост уласнага дабрабыту за кошт больш высокіх заработкаўных плат. Каля траціны агульнасаюзнага бюджету складае фонд, які створаны для спрыяння стварэнню новых працоўных месцаў у найменш забяспечаных рэгіёнах дзеля гарантаванасці роўнага размеркавання дабрабыту па ўсёй Еўропе.

Каля 500 дараадцаў Еўрапейскай службы паслугаў па працаўладкаванні (EURES) з 17 краінай займаюцца распавяджваннем інфармацыі, кансультаваннем і прапановамі працы. Яны ствараюць вялізныя базы дадзеных па рынках працы, адукцыі, курсах павышэння кваліфікацыі, сацыяльных умовах працы і падаткаабкладанні. Дарэчы, EURES спрычынілася да эканамічнага аздараўлення такіх вядомых фірмаў, як «Nokia» і «Microsoft».

Еўрапейскі Саюз — знікненне штучных бар'ераў

Адна з галоўных еўрасаюзскіх свабодаў — свабода руху асобаў між іншым азначае, што краіны — удзельніцы ЕС мусяць ставіцца да грамадзянаў іншых саюзных краінай, як да сваіх уласных. Асобы, што перасяляюцца ў іншыя краіны Еўрасаюза, карыстаюцца таксама гарантывамі ў галіне роўных выбарчых правоў у органы мясцовага самакіравання, прызнанні дыпломаў і прафесійных кваліфікацый, сістэм сацыяльнай дапамогі і да т. п. Бязвізы рэжым у некалькі разоў павялічыў колькасць вандрунікаў па Еўропе, што спрыяла росквіту турыстычнага бізнесу паўсюдна на абшарах ЕС.

Еўрасаюз ажыццяўляе шэраг уласных навукова-даследчых праграм, такіх, як «Еўраатам» (пытанні мірнага выкарыстання ядзернай энергіі), «Эспрыт» (інфармацыйныя тэхналогіі), «Рэйс» (камунікацыйныя тэхналогіі) і да т. п. ЕС мае агульнасаюзныя даследчыя інстытуты ў гарадах Іспра (Італія), Карлсруэ (Германія), Рэтэн (Галандыя) і Дыл (Бельгія). Універсітэты і розныя галіны прамысловасці таксама шчыльна супрацоўнічаюць у рам-

ках Саюза. Мэтаю большасці даследаванняў, якія атрымліваюць фінансавую падтрымку ЕС, з'яўляецца не ўдасканаленне спецыфічных відаў тавараў (прыкладная наука), а падрыхтоўка базы для наступнага развіцця тэхналогіяў (тэарэтычная наука).

У галіне адукаты ЕС пераважна мае дачыненне да двух яе аспектаў: сумеснага прызнання дыпломаў і праграмаў абменаў студэнтамі. Самая вядомая з праграмаў абмену — «Эразм» — карыстаецца вялікай папулярнасцю менавіта ў моладзі з краінаў — новых членоў Саюза. Дзякуючы ёй тысячы студэнтаў з Іспаніі, Партугаліі, Грэцыі і г. д. атрымалі магчымасць навучацца ў іншых еўрапейскіх універсітэтах, а атрыманыя там адзнакі па профільных предметах залічваюцца ім пры атрыманні дыпломаў у сваіх альма-матэр.

Такім чынам, сярод асноўных перавагаў, якія атрымалі новыя ўдзельнікі ЕС, галоўныя звязаныя з вядомымі чатырмі свабодамі: свабодай руху асобаў, тавараў, паслугаў і капіталу. У якасці рэзюмэ можна толькі прывесці словаў былога міністра замежных спраўаў Іспаніі Фернанда Марэна Лопеса, якімі ў той ці іншай ступені можна праілюстраваць адчуванні ўсіх «новых далучэнцаў» да Еўрасаюза (як папярэдніх, так і будучых): «Цяпер мы нарэшце можам адкінуць свой комплекс непаўнавартасці».

Пашырэнне Еўрапейскага Саюза на краіны Цэнтральна-Усходній Еўропы

Пачатак XXI стагоддзя адзначаны самым буйным тэрытарыяльным пашырэннем у гісторыі Еўрапейскага Саюза. З 1 мая 2004 года ў яго склад уваходзяць адразу 10 новых дзяржаваў, у тым ліку ўсе заходнія і паўночныя суседзі Беларусі – Польшча, Літва і Латвія.

У чым прычына гэткага рашэння краінаў, з якімі нас звязваюць многія стагоддзі агульнага гістарычнага досведу, шматлікія культурныя, эканамічныя, сяброўскія дый проста сямейныя сувязі? Якія надзеі будзіць у нашых суседзях аб'яднаная Еўропа? Якія выгады спадзяюща яны атрымаць ад свайго членства ў Еўрасаюзе?

Паспрабуем адказаць на гэтыя пытанні на прыкладзе Польшчы. У маі 2003 года 77 % яе грамадзянаў, якія прыйшлі да скрыні ў для галасавання, выказаліся за далучэнне сваёй краіны да ЕС. Паводле словаў пасла Польшчы ў Беларусі Тадэвуша Паўляка, «палякі ўваходзяць у Еўрапейскі Саюз з вялікімі надзеямі і пэўнымі перасцярогамі».

Што да перасцярогаў, то яны галоўным чынам звязаныя з сумненнямі ў ступені падрыхтаванасці польскага грамадства да нясення выдаткаў і атрымання зыскаў ад «выгандляваных» польскай дыпламатыяй у працэсе перамоваў умоваў інтэграцыі з ЕС. У пэўных колах пашыраная таксама занепакоенасць наконт магчымасці раўнапраўнага партнёрства паміж «новымі» і «старымі» членамі Саюза. Аднак пазітыўныя настроі што да будучыні Польшчы ў складзе ЕС відавочна пераважаюць, і ў гэтым «пазітыве» заўважна вылучаюцца трох галоўныя аспекты: палітычны, эканамічны і, умоўна кажучы, гуманітарны.

Калі разглядаць першы з іх, то для многіх палякаў далучэнне Польшчы да Еўрапейскага Саюза — гэта шанец на тое, каб географічнае становішча, якое ў гісторыі часта дастаўляла ім вялікія клопаты, нарэшце прынесла відавочныя карысці. Польшча можа стацца важным мостам паміж Усходам і Захадам, а польская замежная палітыка можа мець вырашальны ўплыў на фарміраванне «ўсходніх палітыкі» ЕС. Апрача гэтага, знаходжанне краіны ў складзе аднаго з галоўных сусветных «цэнтраў сілы», якім несумненна з'яўляецца Еўрасаюз, значна павышае аўтарытэт краіны на міжнароднай арэне, станоўча ўплывае на яе «знешнепалітычную вагу».

Польскія еўраскептыкі высочаўваюць аргументы кшталту: «У выпадку канфлікту паміж самазакаханым Брусалем і Расіяй, што зноў пачынае дэмантраваць свае імперскія амбіцыі, асноўны ўдар можа быць нанесены менавіта па Польшчы». На гэта чуецца лагічны адказ: «Пашыранаму Саюзу будзе цяжкай пакінуць Польшчу — члена ЕС сам-насам са сваімі проблемамі, чым у выпадку, калі б мы заставаліся па-за Саюзам». Але дзеля гэтага Польшча павінна ўмацоўваць сваю бяспеку ў рамках еўрапейскіх вайсковых структураў. Таму яе жыццёвы інтэрэс ляжыць у стварэнні агульнай Еўрапейскай палітыкі бяспекі й абароны, без якой сама Польшча не ўстане эфектыўна абараніць сябе ад зневяднай пагрозы. На думку большасці, калі палякі застануцца па-за структурамі названай палітыкі, гэта будзе спрыяць маргіналізацыі пазіцыі Польшчы на міжнароднай арэне і адмоўна ўплываць на яе нацыянальную бяспеку.

Што да эканамічнага аспекту еўрайнтэграцыі, дык палякі ўжо аддаўна маюць магчымасць пераконвацца ў яго станоўчым уздзеянні на краіну. Польшча карыстаецца сродкамі з саюзных перадпрыніццяў («акцэсійных») фондаў ужо амаль 14 год. Агулам за 1990–2004 гады гэтая краіна атрымала беззворотнай фінансавай дапамогі Еўрасаюза на суму каля 6 мільярдаў еўра з фондаў PHARE, ISPA і SAPARD. Польшча з'яўляецца найбуйнейшым атрымальнікам перадпрыніццяў сродкаў сярод краінăў Цэнтральнай і Усходнай Еўропы.

Фінансавая дапамога Еўрапейскага Саюза выкарыстоўвала-ся галоўным чынам на ўзмацненне інфраструктуры, рэструкту-рызацыю прадпрыемстваў, развіццё рэгіёнаў, адукацыю і пера-кваліфікаванне кадраў, сельскую гаспадарку, ахову навакольнага асяроддзя, а таксама на падтрымку адміністрацыі. Пабудова аб'язных дарог і мадэрнізацыя каналізацыі ў Гожуве-Велька-польскім, перабудова і мадэрнізацыя чыгуначных калія ін паміж Легніцай, Уроцлавам і Аполем, Еўрапейскі калегіум у Натоліне, паўднёвая аб'язная дарога і сістэма ачышчэння сцёкаў у Кракаве, прадаўжэнне аўтастрады A4 да Глівіц, памежны пераход у Красценку, сістэма санітарнай каналізацыі ў Рыбніку, адбудова разбурэнняў у сотнях раёнаў, якія пацярпелі ад паводкі ўлетку 1997 года, — гэта толькі малая частка канкрэтных праектаў, рэа-лізаваных з дапамогай перадпрыніццевых сродкаў.

Аднак галоўнай мэтай гэтых фондаў не была інвестыцыйная падтрымка Польшчы, а толькі падрыхтоўка будучых карыстальнікаў структурных фондаў (нашмат большых) да працэдураў, якія патрэбна будзе выканаць для іх атрымання. Польскія спецыялісты лічаць, што гэта мэта ў асноўным была дасягнутая, нават калі ў будучыні цалкам пазбегнуць праўлемаў, звязаных з атрыманнем і выкарыстаннем саюзных сродкаў дапа-могі, будзе немагчыма.

Між тым грошы, якія палякі могуць атрымаць у рамках структурных фондаў, а таксама Фонду дапасавання, — гэта найбольшы ў гісторыі фінансавы трансфер з Еўрапейскага Саюза ў Польшчу. У 2004–2006 гадах Польшча можа атрымаць у сваё распараджэнне 14 мільярдаў еўра, што складае больш за палову ўсіх грошай, якія ЕС прызначае на структурную дапамогу ўсім 10 краінам, якія далучаюцца да яго ў маі 2004 года.

Са структурных фондаў змогуць скарыстацца органы мясцо-вага самакіравання, прадпрымальнікі, сяляне, недзяржаўныя арганізацыі ды іншыя атрымальнікі ва ўсіх рэгіёнах краіны. Аднак каб атрымаць гэтыя грошы, яны будуць павінны запоўніць даволі складаную форму заяўкі ды дакласці да іх частку ўласных сродкаў. Разам з тым, як паўнапраўныя ўдзельнікі Саюза, палякі ў хуткім часе змогуць браць удзел у вырашэнні таго, як

будзе выглядаць бюджет структурных фондаў ЕС на наступны «перыяд планавання». Паводле папярэдніх прағнозаў, у 2007–2014 гадах Польшча мае атрымаць адтуль да 60 мільярдаў ёура.

Калі першапачаткова атрымаецца выкарыстаць толькі нават частку сродкаў (поўнай сумы зазывчай не выкарыстоўваюць і «старыя», больш дасведчаныя члены Еўрасаюза), гроши са структурных фондаў і Фонду дапасавання ЕС могуць паспрыяць стварэнню тысяч працоўных месцаў, сотняў кіламетраў дарог і чыгуначных пуцей, навучанню і перакваліфікацыі дзесяткаў тысяч работнікаў.

Трэба заўважыць, што выніковасць выкарыстання структурных фондаў галоўным чынам залежыць ад саміх палякаў – ад таго, колькі і наколькі добра падрыхтаваных праектаў будзе накіравана ў Брусэль з гэтай краіны. Таму адной з галоўных задачаў польскай адміністрацыі на найбліжэйшыя гады будзе навучыцца атрымліваць саюзную дапамогу. А пра тое, якое значэнне для развіцця Польшчы могуць мець структурныя фонды, сведчыць той факт, што іх памер больш чым у два разы перавышае агульную суму нацыянальных дзяржаўных інвестыцыяў.

Праўда, у сувязі з уваходжаннем у Саюз Польшча будзе павінна панесці і пэўныя выдаткі. У першы год сяброўства ў ЕС палякі мусяць унесці ў супольны бюджет больш за 2,4 мільярда ёура. Еўрасаюз пагаджаецца, аднак, з тым, каб ужо ў першы год пасля ўваходжання колькасць грошай, якія Польшча атрымае з яго бюджету, перавышала ту ю, якую яна заплаціць, на суму, большую чым выдаткі на падтрымку польскай эканомікі ў перыяд перад прыніццем. Так што ўсё будзе залежаць ад разумнага і выніковага выкарыстання рэурсаў структурных фондаў.

Але найбольшая карысць ад уваходжання ў Еўрасаюз вынікае не з датацыяў, а з прыцягнення непасрэдніх замежных інвестыцыяў. Пасля ўваходжання ў ЕС Польшча зробіцца краем, больш прыцягальным для інвестараў. Па-першае, узрасце бяспечнасць доўгатэрміновых інвестыцыяў: Польшча, як член ЕС, станецца краінаю больш стабільнай і больш прадказальнай з палітычнага і эканамічнага пункту гледжання. Па-другое, увядзенне саюзных

прававых нормаў прывядзе да таго, што падставы функцыя-
навання інвестараў у Польшчы стануцца больш празрыстымі,
прадказальнымі і прыцягальнымі для размяшчэння імі свайго
капіталу менавіта ў гэтай краіне. Па-трэцяе, нават пасля ўва-
ходжання ў ЕС працоўная сіла ў Польшчы застанецца танный-
шай, чым у «старых» краінах-сябрах Саюза. Гэта прывядзе да
таго, што стварэнне тут новых працоўных месцаў будзе кашта-
ваць менш, чым, напрыклад, у Германіі, а дадатковым па-
зітыўным аргументам для інвестараў можа быць блізкасць
вялікіх усходніх рынкаў збыту (такіх, як Расія ці Украіна). Па-
чацвёртае, рост прыбыткаў палякаў да сярэднега ўропейскага
ўзроўню хутчэй за ўсё прывядзе да росту спажывання ў гэтай
немалой краіне, што таксама можа быць паважным аргументам
для інвестараў, якія шукаюць добрага месца на размяшчэнне
сваіх капіталаў. Па-пятае, можна прадбачыць, што сяброўства ў
Еўрасаюзе і хаця б частковае выкарыстанне сродкаў ўропейскіх
фондаў паспрыяе развіццю інфраструктуры (транспартнай, ка-
мунікацыйнай, навакольнага асяроддзя і г. д.) — вельмі важнага
чынніка, які зазвычай упłyвае на рашэнне інвестараў. Пры
гэтым кожны замежны інвестар, які будзе сваё прадпрыемства
на тэрыторыі Польшчы, абавязаны плаціць падаткі, што трап-
ляюць і будуць трапляць у дзяржаўную скарбонку, а не ў Брусэль.
Інвестыцыі звязаныя таксама са стварэннем новых месцаў
працы і змяншэннем беспрацоўя.

Пасля ўваходжання ў Еўрапейскі Саюз Польшча далучыцца
да агульнай мытнай палітыкі. Гэта адкрые польскі рынак для
уропейскіх тавараў, але адначасова дазволіць лягчэй пра-
соўваць польскія тавары на рынкі краінаў ЕС. Ніводзін урад
гэтих краінаў не будзе ўстане абмежаваць для палякаў права
вольнага гандлю. Суддзямі будуць спажыўцы, і палякі спа-
дзяюцца, што іх тавары будуць купляцца не горш за цяперашнія
ЕС-аўскія.

Сярод гэтих тавараў, несумненна, знайдзеца месца і для
прадукцыі польскай сельскай гаспадаркі, а сёння польскай вёсцы
патрэбныя гроши і новыя тэхналогіі. Фінансавая дапамога

мусіць адначасова трапляць у мясцовыя бюджэты (для развіцця інфраструктуры), да фірмаў (якія абслугоўваюць вёску і ствараюць новыя месцы працы) і да насельніцтва (для ўзмацнення ўнутранага попыту). Развіццё сельскіх абшараў — галоўная мэта адпаведных саюзных праграмаў. Без інтэграцыі Польшчы ў Еўрасаюз цяжка спадзявацца на паскарэнне працэсу пабудовы ці мадэрнізацыі вясковых школ, дарог, вадаправодаў, каналізацыі, сховішчаў адкідаў, сістэмаў энергетыкі і тэлекамунікацыі і г. д.

У галіне павелічэння прыбыткаў вясковых жыхароў ЕС дае Польшчу не толькі суфінансаванне непасрэдных даплатаў, але таксама іншыя сацыяльныя (выплаты земляробам — да 450 еўра на асобу) і мадэрнізацыйныя інструменты (сродкі на пасадку лясоў на найменш урадлівых глебах, на павышэнне канкурэнтаздольнасці, даплаты за гаспадаранне на нязручна размешчаных абшарах — да 150 еўра на гектар).

Еўрасаюзаўская сістэма квот на сельскагаспадарчую прадукцыю з'яўляецца ключавым элементам забеспечэння адпаведных прыбыткаў земляробаў, а таксама попыту на тавары і паслугі неагранага сектару вясковага прадпрымальніцтва. Кватаванне прыводзіць да таго, што, хоць некаторых відаў прадукцыі прадукецца менш, тавар можна прадаць з зыскам, бо вытворчасць загадзя дастасаваная да попыту, а дзяржайная закупка гарантаваная і фінансаваная Еўрасаюзам. Альтэрнатывай квотам можа быць перавытворчасць і цыклічныя абвалы цэнавы.

Яшчэ адным важным для польскага грамадства прывабным фактарам членства ў ЕС з'яўляецца перспектыва ўваходжання ў «зону еўра». Пры гэтым выкананне ўмоваў гэтага ўваходжання (г. зв. Маастрыхцкія крытэрыі канвергенцыі) з'яўляецца цяжкай, але неабходнай задачай, нават па-за сувяззю з працэсам еўра-інтэграцыі. Перадусім яно патрэбнае для забеспечэння трывалага і высокага ўзроўню эканамічнага росту. А на гэткі рост нельга разлічваць без дасягнення нізкага ўзроўню інфляцыі ды

нізкай працэнтнай стаўкі, а таксама пры вялікім бюджетным дэфіцыце і вялікім дзяржаўным доўгу.

Прыняще еўра абароніць польскую гаспадарку ад валютных крыйзісаў, якія толькі за апошні час спрычыніліся да сур'ёзных эканамічных праблем у такіх розных краінах, як Расія, Аргенцына, Паўднёвая Карэя і інш. Вядома, што краіны з пераходнай эканомікай, такія, як Польшча, асабліва ўразлівыя на атакі спекуляцыйнага капіталу. Пасля ўваходжання ў «зону еўра» мясцовая гаспадарка будзе абаронена ад дзеянняў такога тыпу: валютныя спекулянты могуць давесці да абвалу курсу нацыянальнай валюты асобнай краіны, але наўрад ці яны здолеюць абваліць валюту такога моцнага эканамічнага ўтварэння, як Еўрапейскі Саюз.

Еўра палегчыць жыццё польскіх прадпрыемстваў: у працэсе экспарту сваёй прадукцыі ў краіны «зоны еўра» яны не будуць больш залежаць ад раптоўных зменаў курсу злотага, якія могуць пазбавіць іх прыбылку. Знікнуць таксама выдаткі, звязаныя з абменам валют, значная частка коштаў банкаўскіх паслугаў, коштаў страхавання банкаўскіх пераводаў і г. д.

Такім чынам, насуперак пашыранай у грамадстве думцы, знікненне неабходнасці абмену валюты падчас замежных падездак не будзе галоўнай карысцю ад прыняцця Польшчай еўра ў якасці сваёй валюты. Агульнаеўрапейская валюта — гэта перадусім падстава стабільнай эканомікі і перспектывы развіцця для польскіх прадпрыемстваў.

Пасля далучэння Польшчы да Еўрапейскага Саюза будуць спрошчаныя працэдуры, звязаныя з атрыманнем працы палякамі на Захадзе. Як адзін з членаў Еўрасаюза, Польшча будзе мець у гэтай галіне значна лепшую сітуацыю, чым цяпер. Праўда, некаторыя дзяржавы ЕС (Германія, Аўстрыя, Францыя) выгандлявалі для сябе «пераходны перыяд» у справе поўнага пашырэння права вольнага перамяшчэння працоўнай сілы на грамадзянаў Польшчы. Аднак істотна тое, што палякі будуць мець такія самыя магчымасці працаваць на Захадзе, як і грамадзяне іншых краін ЕС.

Для маладых палякаў інтэграцыя з Еўрасаюзам азначае магчымасць вольнага навучання за мяжою. Грамадзяне гэтай краіны будуць трактаваныя ў навучальных установах ЕС, як любыя іншыя грамадзяне аб'яднанай Еўропы. Напрыклад, калі малады паляк паедзе вучыцца ў Францыю, Германію ці Іспанію, то будзе плаціць там за навучанне столькі ж, колькі француз, немец ці іспанец, а таксама будзе мець магчымасць атрымліваць стыпендыі ды сацыяльную дапамогу. Пры гэтым трэба заўважыць, што ў большасці саюзных краінаў вучоба ў дзяржаўных школах, ліцэях і універсітэтах з'яўляецца бясплатнай. Ну і, натуральна, не патрэбная будзе палякам ніякая віза, бо з 1 мая 2004 года яны становяцца грамадзянамі Еўропы.

Хто дакладна ў гэтай краіне ў найбольшай ступені выйграе ад інтэграцыі, будзе відаць ужо праз некалькі год, але ўжо сёння ў Польшчы разлічваюць, што перадусім гэта будзе:

- **М о л а д з ь.** Зможа вучыцца ў школах і ВНУ на тэрыторыі ўсяго Саюза, а дыпломы, атрыманыя ў польскіх навучальных установах, будуць прызнавацца ва ўсёй аб'яднанай Еўропе. З'яўляцца большыя магчымасці для міжнародных абменаў вучнямі, студэнтамі, настаўнікамі. Тыя з выпускнікоў польскіх вучэльняў, хто будзе гатовы да пераездаў, змогуць распачаць працу ў любой краіне Саюза, дзе іх веды будуць запатрабаваныя.
- **С я л я н е.** Усе польскія земляробы атрымаюць даплаты на кожны гектар, які яны абрабліяюць, а тыя, хто будзе вырабляць прадукцыю, датаваную з бюджету Еўрасаюза, будуць атрымліваць даплаты і за гэту прадукцыю. Сяляне змогуць карыстацца сродкамі з фондаў мадэрнізацыі сельскай гаспадаркі. Еўрапейскі Саюз выдаткоўвае вялікія сумы грошай на рэструктурызацыю вёскі, развіццё вясковай інфраструктуры, прафесійную адукацыю, выраб экалагічнай прадукцыі, на больш раннія пенсіі для земляробаў.
- **П р а д п р ы м а л ы н і к і.** Пасля ліквідацыі мытных бар'ераў палегчыцца як экспарт тавараў, зробленых у Польшчы, так і імпорт тавараў і новых тэхналогіяў, якія будуць садзейнічаць павышэнню канкурэнтаздольнасці польскай гаспадаркі.

Пашырэнне Еўрапейскага Саюза...

З'явіцца магчымасць атрымання сродкаў з саюзных фондаў, палегчыцца доступ да танных банкаўскіх крэдытаў. Польскія фірмы стануцца больш прывабнымі ў вачах сваіх замежных контрагентаў.

Урэшце, можна сказаць, што большасць палякаў упэўненая: інтэграцыя з Еўрасаюзам будзе карыснай для ўсіх іх. Прыйход новых тэхналогій будзе спрыяць развіццю польскай эканомікі, што мусіць прывесці да змяншэння беспрацоўя і паляпшэння матэрыяльнага становішча грамадзянаў. Польща стане цэнтрам краіны, больш прыцягальнай для замежных інвестараў. Палякі атрымаюць права свабодна сяліцца і знаходзіць працу ў любой краіне Еўрасаюза, вольна перамяшчацца па Еўропе. Увядзенне ў жыццё шмат якіх саюзных нормаў паспрыяле як ахове і паляпшэнню стану навакольнага асяроддзя, так і паляпшэнню якасці польскіх прадуктаў жывёлагадоўлі і раслінаводства. З дапамо-гаю структурных фондаў і іншых праграмаў дапамогі мусіць па-лепшыцца дарожная і транспартная інфраструктура.

Такім чынам, большая частка польскага грамадства гатовая падзяліць думку пра тое, што інтэграцыя іх краіны з Аб'яднанай Еўропай з'яўляецца шанцам на паляпшэнне іх жыцця, і пагадзіцца з Тадэвушам Паўлякам у tym, што «выгадаў ад уваходжання ў Еўрасаюз будзе, несумненна, больш, чым нейкіх негатыўных наступстваў».

Сціслы агляд дачыненняў Еўрапейскага Саюза і Беларусі

З усіх дзяржаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы Беларусь да гэтага часу ў найменшай ступені актэнтавала еўрапейскі вектар у сваёй замежнай палітыцы. З аднаго боку, гэта можна вытлумачыць унутрыпалітычнымі чыннікамі. Аднак немалую ролю ў такім развіцці падзеяў адыграла і тое, што ў краінах Заходняй Еўропы была і, на жаль, надалей застаецца шырока пашыраная думка аб выпадковым і нядоўгатэрміновым харкторы беларускай незалежнасці. Пэўны час адносіны з Беларуссю ўспрымаліся краінамі ЕС амаль выключна ў больш широкім кантэксце дачыненняў з Расіяй.

Развіццё кантактаў нашай краіны з аўяднанай Еўропай было даволі павольным. Дыпламатычныя адносіны паміж Беларуссю і Еўрапейскім супольнасцямі былі ўсталяваныя ў жніўні 1992 года. Але Дагавор аб партнёрстве і супрацоўніцтве (ДПС) паміж РБ і ЕС быў падпісаны ў Брусселе толькі 6 сакавіка 1995 года. Гэты дагавор утрымліваў палажэнні аб гандлёва-эканамічнай кааперацыі, ствараў умовы для сталага палітычнага дыялогу, а таксама абумоўліваў іх рэалізацыю правядзеннем рынковых рэформаў і павагай да прынцыпаў дэмакратыі і правоў чалавека.

Канстытуцыйны рэферэндум 1996 года стаўся адпраўным пунктам адмежавання беларускага кіраўніцтва ад агульнаеўрапейскіх працэсаў, што справакавала адпаведную рэакцыю ЕС. 12 снежня 1996 года Еўрапарламент прыняў рэзалюцыю, якая прыпыняла ратыфікацыю ДПС (як і дзяянне Часовага пагаднення аб гандлі). 15 верасня 1997 года Рада Міністраў ЕС прыняла Заключэнне аб дачыненнях Еўрасаюза з Беларуссю. Документ быў даволі жорсткім, бо ў ім не прызнавалася легітымнасць зменаў у Канстытуцыі Беларусі, двухбаковыя адносіны на ўзоруні міні-

страў прыпыняліся, была замарожаная большая частка праграмаў па лініі TACIS, за выняткам гуманітарнай дапамогі, рэгіянальных праграмаў і праграмаў спрыяння дэмакратызацыі. Некаторыя прыкметы «адлігі» ў дачыненнях з Еўропай сталі зауважацца толькі з 1999 года, калі ЕС прадэкларараваў змену сваёй палітыкі ў стасунку да беларускіх уладаў і сформуляваў гэтак званую «пакрокавую стратэгію»: паступовае зняцце санкцыяў у адказ на прагрэс у справе правядзення дэмакратычных і рынковых рэформаў.

Такім чынам, афіцыйныя адносіны Беларусі з ЕС пакуль замарожаныя. Што да апошніх рашэнняў органаў ЕС стасоўна Беларусі, то яны былі наступнымі:

- лістапад 2002 – Еўрапейская Рада прыняла дэкларацыю ў рамках супольнай зношні палітыкі і палітыкі бяспекі аб свабодзе слова ў Беларусі;
- люты 2003 – Еўрапейскі Парламент аднаголосна прыняў рэзалюцыю, у якой заклікаў беларускія ўлады спыніць палітыку самаўладдзя і самаізяляцыі ад Еўропы. Рэзалюцыя асудзіла рэпрэсіі супраць беларускіх палітыкаў, праваабаронцаў і журналістаў. Еўрапарламент таксама заклікаў краіны Еўрасаюза пашыраць дапамогу і контакты з рэфармісцкімі сіламі ў Беларусі – прафсаюзамі, дэмакратычнымі партыямі, царкоўнымі ды адукацыйнымі арганізацыямі;
- 12 сакавіка 2003 – Еўрапейская Камісія зацвердзіла дакумент, у адпаведнасці з якім ЕС мае намер будаваць свае адносіны з Беларуссю, Украінай, Малдовай, Расіяй і 10 краінамі Паўднёвага Міжземнамор'я як з «сяброўскім колам бліжэйшых суседзяў». Сутнасць гэтай ініцыятывы «Шырэйшая Еўропа – новая суседзі» ў tym, што ЕС прапануе сваім суседзям цэлы шэраг варыянтаў супрацоўніцтва ў розных сферах, якое можа ажыццяўляцца і без уваходжання гэтых краінаў у Еўрасаюз. У прыватнасці, прапануецца распаўсюдзіць на іх слынныя «чатыры свободы»: перасоўвання людзей, тавараў, паслуг і капіталаў. Аднак «скарыстацца певавагамі адзінага рынку гэтая дзяржавы могуць толькі ў

выпадку калі будуць прытрымліваща адзіных еўрапейскіх палітычных і эканамічных прынцыпаў».

Гэта значыць, што для паспяховага супрацоўніцтва ў рамках новай стратэгіі Беларусь павінна выканаць шэраг эканамічных і палітычных умоваў. У прыватнасці, неабходна рэфармаваць эканоміку, стварыць умовы для развіцця свабоднага рынку, абмераваць умяшальніцтва дзяржавы ў эканоміку, забяспечыць спрыяльныя ўмовы для прыватных інвестараў. Акрамя таго, краіна павінна «рэальна прытрымлівацца» асноўных прынцыпаў АБСЕ і Рады Еўропы. Маецца на ўвазе гарантыві правоў чалавека, свабоды слова, недапушчэнне палітычна матываванага пераследу апанентаў з боку ўладаў, павышэнне ролі парламента, а таксама ўядзенне мараторыя на смяротнае пакаранне і паступовая яго адмена. Наогул, варта падкрэсліць, што ў Беларусі сёння самы вялікі ў нашым рэгіёне патэнцыял супрацоўніцтва ды збліжэння з Еўропай, паколькі яе дачыненні з ЕС знаходзяцца цяпер у вялікім мінусе. Развіццё сувязяў Беларусі з Еўрасаюзам мае ўсе шанцы быць імклівым і плённым, пры ўмове адпаведных унутрыпалітычных і эканамічных зменаў у краіне і наяўнасці добра акрэсленага і агучанага Еўрапейскага шляху, Еўрапейска-га выбару для нашай дзяржавы.

Беларускае Шуманаўскае таварыства

Беларускае Шуманаўскае таварыства было створанае ў Мінску ў лютым 2002 года і афіцыйна зарэгістраванае ў Варшаве, дзе знаходзіцца яго галоўная сядзіба, у верасні 2003 года.

Галоўнаю мэтаю Таварыства з'яўляецца фарміраванне прыхільнага стаўлення да ідэі еўрапейскага адзінства ў шырокіх інтэлектуальных колах Беларусі, асабліва сярод студэнтаў і старэйшых школьнікаў – будучай інтэлектуальнай і кіраунічай эліты нашай краіны, якая будзе вызначаць яе палітыку ў першай палове XXI стагоддзя.

Сродкамі дасягнення гэтай мэты з'яўляюцца:

- распаўсюджванне інфармацыі, якая датычыцца структуры і дзейнасці органаў Еўрапейскага Саюза, у беларускім грамадстве з дапамогаю друкаванага слова, а таксама праз уласную інтэрнет-сторонку «Эўрапейскі Саюз» (<http://abcnet.com.pl/blr>);
- пераклад і распаўсюджванне твораў галоўных тэарэтыкаў і практикаў будаўніцтва Адзінай Еўропы;
- публікацыя перакладных і арыгінальных працаў, прысвячаных праблеме вызначэння месца Беларусі ў Еўропе ў мінультым і ў сучаснасці;
- стварэнне і правядзенне ўышэйшых і сярэдніх навучачальных установах Беларусі навучальных курсаў і асобных лекцыяў, у тым ліку і публічных, пра розныя аспекты еўрапейскай інтэграцыі, запрашэнне замежных спецыялістаў у Беларусь з выступленнямі па гэтай тэматыцы;
- арганізацыя і правядзенне навуковых канфэрэнцыяў, семінараў, «круглых сталоў» па праблемах еўрапейскага будаўніцтва і магчымых формах удзелу Беларусі ў гэтым працэсе;

- шырокое распаўсюджванне ў Беларусі інфармацыі пра жыццё і дзейнасць Рабера Шумана ды іншых перакананых прыхільнікаў еўрапейскага адзінства.

Апрача гэтага, БШТ бачыць сваю задачу ў змяненні стэ-рэатыпнага стаўлення да Беларусі ў Заходніяй і Цэнтральнай Еўропе як да краіны з кволымі дэмакратычнымі традыцыямі, неакрэсленай самаідэнтыфікацыяй насельніцтва, нявызначанымі зневенапалітычнымі прыярытэтамі грамадства і да т. п. Выкананне гэтай задачы ажыццяўляецца шляхам інфармавання заходнє- і цэнтральнаеўрапейскага грамадства (а ў першую чаргу — яго палітычных элітаў) пра гісторыю беларускіх дэмакратычных традыцыяў (ад ВКЛ да Рэспублікі Беларусь), пра сучасную дзейнасць дэмакратычных партый і грамадскіх арганізацый, пра дынаміку змянення праеўрапейскіх настроў у беларускім грамадстве.

Польскі фонд імя Рабера Шумана

пр. Aleje Ujazdowskie 37 (II п.)

00–540 Варшава, Польща

тэл.: (48 22) 621 21 61, 621 75 55, 622 03 42, 622 03 43

факс: (48 22) 629 72 14

e-mail: poczta@schuman.org.pl

www.schuman.org.pl

Польскі фонд імя Рабера Шумана быў створаны ў 1991 годзе людзьмі, звязанымі з ажыццяўленнем палітычных і эканамічных пераўтварэнняў 1989–1990 гадоў у Польшчы, сярод якіх былі Тадэуш Мазавецкі (былы прэм'ер-міністр Польшчы) і Пётр Навіна-Канопка (былы дзяржаўны міністр).

Адной з асноўных мэтаў Польскага фонду імя Рабера Шумана з'яўляецца падтрымка палітычных і грамадскіх ініцыятыў, якія скіраваныя на забеспячэнне развіцця дэмакратыі ў Польшчы і падрыхтоўку яе да членства ў аб'яднанай Еўропе. У гэтым доўгім працэсе Польскі фонд імя Рабера Шумана імкнецца падтрымліваць крокі, якія набліжаюць Польшчу да Еўропы, і распрацоўку адпаведнага фундаменту для недзяржаўных арганізацый. Польскі фонд імя Рабера Шумана падтрымлівае культурныя, навуковыя і педагогічныя ўстановы, якія спрыяюць паглыбленню стасунку паміж Польшчай і ўсходнеславянскімі ўстановамі. Польскі фонд імя Рабера Шумана імкнецца ўдзельнічаць у адбудове свабоднага, адказнага і справядлівага грамадства.

Імя Рабера Шумана было выбрана заснавальнікамі як напамін пра французска-нямецкую палітыку 1950-х гадоў, якая з'яўляецца прыкладам міждзяржаўнага паразумення дзеля будучыні і пабудовы агульнай Еўропы. «Вяртанне Еўропы ў Польшчу і Польшчы ў Еўропу будзе доўгім і складаным працэсам. Каб давесці яго да канца, патрэбен вялікі грамадскі і прыватны вычын. Беручы як прыклад Рабера Шумана — чалавека шырокіх поглядаў

і вялікіх учынкаў, мысліцеля і дзяржсаўнага дзеяча, аднаго з бацькоў-заснавальнікаў новай Еўропы, — мы хочам удзельнічаць у гэтым працэсе. Рабер Шуман быў глыбока перакананы, што мір, Еўропа і агульначалавечыя каштоўнасці не могуць быць падзелены і павінны быць супольнымі. Мы згаджаемся з ягонымі перакананнямі і спадзяёмся, што фонд, які носіць яго імя, паспрыяе пабудове такай супольнасці», — пісаў Тадэуш Мазавецкі 26 сакавіка 1991 года.

Польскі фонд імя Рабера Шумана — гэта недзяржаўная арганізацыя, яна самастойна вызначае свае мэты і сродкі, якія ідуць на іх ажыццяўленне. Фонд з'яўляецца непартыйнай арганізацыяй, супрацоўнічае з усімі дэмакратычнымі палітычнымі групамі, якія хочуць далучэння Польшчы да Еўрапейскага Саюза і дзейнічаюць у гэтым напрамку, падтрымлівае контакты і супрацоўніцтва з недзяржаўнымі арганізацыямі (таварыствамі, клубамі, фондамі), якія аб'ядноўваюць вакол еўрапейскай ідэі розныя асяродкі — без палітычных абмежаванняў.

Змест

Ад рэдактара	5
Гісторыя Еўрапейскага Саюза	6
Праўны фундамент Еўрапейскага Саюза	11
Палітычны лад Еўрапейскага Саюза	15
Эканамічны лад ЕС	30
Асноўныя сферы агульнай палітыкі Еўрапейскага Саюза	38
Выгада далучэння да Еўрасаюза на прыкладзе новых членоў	58
Пашырэнне Еўрапейскага Саюза на краіны Цэнтральна-Усходній Еўропы	64
Сціслы агляд дачыненняў Еўрапейскага Саюза і Беларусі	73
Беларускае Шуманаўскае таварыства	76
Польскі фонд імя Робера Шумана	78